

HERINNERINGEN AAN DE PERUAANSE AARDBEVING VAN 15 AUGUSTUS 2007

***

Een onderzoek naar narratieven & betekenisgeving,
herdenking & verwerking van betrokkenen in Ica

Marieke van Andel

© juni 2009

Herinneringen aan de Peruaanse aardbeving van 15 augustus 2007: Een onderzoek naar narratieven & betekenisgeving, herdenking & verwerking van betrokkenen in Ica

Onderzoeksperiode: februari – april 2009

De foto op de voorkant is genomen op het platteland rondom de stad Ica. Nieuw leven, een bloeiende boom, tegenover een hoop stenen en tijdelijke huisjes van riet en plastic. Een groot contrast, maar een representatieve weergave van het straatbeeld in de getroffen regio.

Auteur

Marieke van Andel

Studentnummer 3013308

Begeleidster: Fabiola Jara Gomez

Universiteit Utrecht | Bachelorscriptie Culturele Antropologie

e-mail: marieke.lisette@gmail.com

tel.: (0031)183 302494

© juni 2009

VOORWOORD

Voordat je verder leest, wil ik eerst even een kort dankwoord richten aan iedereen die mij heeft geholpen tijdens het wordingsproces van deze scriptie. Zonder hen was deze ervaring lang niet zo indrukwekkend en leerzaam geweest!

Ten eerste ben ik dankbaar aan een ieder die mij tijdens mijn veldwerk te woord heeft willen staan en er zodoende voor heeft gezorgd dat dit onderzoek tot een goed einde is gebracht. Hierbij dank ik vooral de directeur van de school, meneer Luis Rolando Ramos Aguirre, voor de talloze mensen met wie hij me in contact heeft gebracht, voor zijn begrip voor mijn onderzoek en voor zijn onuitputtende interesse in ontwikkelingszaken betreffende zijn stad. Ook wil ik Maria del Carmen Mayaute Pun bedanken, voor haar openhartigheid en haar duidelijke en emotionele verhalen die uiteindelijk de rode draad vormen in deze scriptie.

Verder bedank ik mijn begeleidster Fabiola Jara Gomez, die mij op geheel eigen wijze steeds wist te motiveren en te stimuleren om net dat beetje verder na te denken. Dankzij haar – af en toe behoorlijk abstracte – manier van begeleiden heb ik steeds plezier gehad in elk onderdeel van mijn onderzoek. Natuurlijk dank ik ook mijn ouders die mij altijd hebben laten gaan en staan waar ik wilde en nog steeds al mijn projecten steunen. Verder dank ik mijn vrienden en vriendinnen, niet alleen hier in Nederland maar ook daar in Peru, voor de welkome mailtjes van het thuisfront, ijsjes op de *Plaza de Armas* en andere vormen van afleiding. Verder ben ik mijn Peruaanse gastfamilies in Trujillo en Ica dankbaar, van waaruit ik mijn taallessen en onderzoek met veel plezier heb mogen doen. Het gevoel dat zij me gaven is misschien wel het meest onmisbare tijdens zo'n periode ver van al het vertrouwde: het gevoel overal thuis te kunnen zijn ...

Dank jullie wel!

INHOUDSOPGAVE

2	Titelblad en contactinformatie auteur
3	Voorwoord
6	Kaart Peru
7	Inleiding
9	HOOFDSTUK 1 THEORETISCH KADER
9	1.1 herinnering in cultureel antropologische context <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>ontstaan van herinneringen als onderzoeksobject</i> ▪ <i>weergaven van herinneringen</i>
11	1.2 verschillende vormen van herinneren <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>collectieve herinneringen</i> ▪ <i>narratieve identiteit</i> ▪ <i>sociaal trauma</i> ▪ <i>verwerkingsproces</i> ▪ <i>overlevingsstrategieën</i>
16	1.3 gebruik van narratieven in onderzoek naar herinneringen <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>definitie van narratieven</i> ▪ <i>narratieven in cultureel antropologisch onderzoek</i> ▪ <i>symbolisme</i>
19	HOOFDSTUK 2 CONTEXT <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>locatie</i> ▪ <i>onderzoekspopulatie</i> ▪ <i>methodologie</i>
24	HOOFDSTUK 3 HET MOMENT VAN DE AARDBEVING <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>het model van het narratief</i> ▪ <i>chaos</i> ▪ <i>invloed van de media</i> ▪ <i>heroic phase</i>
30	HOOFDSTUK 4 DIRECT NA DE AARDBEVING <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>cariño</i> ▪ <i>gezamenlijk koken</i>

		<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>buurtteams</i> ▪ <i>loze beloftes</i>
36	HOOFDSTUK 5 HEDEN	
		<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>kinderen</i> ▪ <i>ingestorte huizen</i> ▪ <i>symbolisme</i>
42	HOOFDSTUK 6 TOEKOMST	
		<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>de ogen geopend</i> ▪ <i>voorbereiding en verbetering</i>
45	HOOFDSTUK 7 CONCLUSIE	
48	Bibliografie	
50	Bijlage I – reflectieverslag	
52	Bijlage II – resumen en Español	

INLEIDING

“In Ica bestaat er een boom die de *huarango* heet. Deze *huarango* groeit en groeit, ook als er een poos geen water is. De *huarango* neemt water op en bewaart dit voor perioden van droogte. Zo kan een *huarango* wel honderd jaar oud worden. Wat wil ik hiermee zeggen? Wel, de mensen in Ica zijn net als de *huarango*. Sterk als de *huarango*. Wat hen ook overkomt, de mensen vervolgen hun leven, werken door, leren door. Welke vorm van ellende, welke nare situatie dan ook, zij zijn voorbereid.” - José Santiago Ríos Rodríguez, 8 april 2009

Op woensdag 15 augustus 2007 verwoestte een aardbeving met een kracht van 7,9 op de schaal van Richter een groot deel van de Peruaanse regio Ica. Het epicentrum lag in zee, vlakbij de kust en de zwaarst getroffen steden zijn Pisco, Chincha en Ica (Walsh, 2007). Nu, meer dan een jaar later, zijn er nog steeds velen dakloos en volgens Shexnayder (2007) gaat de wederopbouw nog jaren duren. Op dit moment staan mensen aan de geboorte van de herinnering aan deze rampzalige dag, waarbij verschillende mensen zich de gebeurtenis op verschillende manieren herinneren.

Dit onderzoek is uitgevoerd in de Peruaanse stad Ica, een stad die ruim tweehonderdduizend inwoners telt. Deze stad, gelegen in het gelijknamige departement, is zwaar getroffen door de aardbeving. Omdat de inwoners persoonlijk betrokken zijn geweest bij de natuurramp en nog dagelijks in aanraking komen met de gevolgen hiervan, is het een goede plaats om onderzoek te doen naar de beginnende herinnering. Het onderzoek is uitgevoerd in de periode februari – april 2009, met andere woorden ternauwernood anderhalf jaar nadat de aardbeving de stad en zijn inwoners trof. Omdat het natuurlijk onmogelijk is om in deze relatief korte tijd een complete stad te onderzoeken, is er een groep mensen geselecteerd die op een bepaalde manier zijn verbonden aan de school José Matías Manzanilla, gelegen in een redelijk ruige buurt van Ica.

Het thema dat in dit onderzoek centraal staat, is hoe betrokkenen betekenis geven aan de aardbeving en de sociale gevolgen daarvan. De focus zal liggen op het gebruik van narratieven om herinnering, herdenking en verwerking van de aardbeving in kaart te brengen. Door deze drie aspecten uit te lichten en aan de hand hiervan terug te blikken naar 15 augustus 2007 kan duidelijkheid worden verkregen over verschillende manieren waarop mensen hun ervaringen verhalen, ofwel de manier waarop mensen herinneren en betekenis geven aan een dergelijke ervaring. De centrale vraag waarop een antwoord zal worden gegeven luidt als volgt:
Hoe vormen narratieven over herinneringen aan de aardbeving van 15 augustus 2007 de betekenis die betrokkenen uit de Peruaanse stad Ica geven aan de persoonlijke en sociale gevolgen van deze natuurramp?

De doelstelling van dit onderzoek is een bijdrage leveren aan antropologisch onderzoek naar het vormingsproces van collectieve herinneringen aan gedeelde traumatische ervaringen. Door middel van participerende observatie en semi-gestructureerde interviews met de plaatselijke bevolking is er onderzoek gedaan naar de manier waarop de mensen in Ica, ofwel Iqueños, met hun ervaringen omgaan. De resultaten van dit onderzoek zullen in deze scriptie worden uiteengezet.

Om te beginnen zullen in het eerste hoofdstuk enkele belangrijke antropologische theoretische concepten aan de orde komen die moeten worden begrepen om de onderzoeksresultaten in het juiste perspectief te kunnen plaatsen. Deze concepten zullen direct worden gekoppeld aan de onderzoeksresultaten die tijdens het onderzoek naar voren zijn gekomen. Vervolgens wordt er in hoofdstuk twee, welke ingaat op de context van het onderzoek, aandacht besteed aan de fysieke context van de onderzoekslocatie, de onderzoekspopulatie en de methodologie van het onderzoek. Na de theoretische en contextuele kennismaking met het domein van de collectieve herinnering, volgen er vier empirische hoofdstukken waarin de gevonden resultaten uit het onderzoek getoond zullen worden. Hierbij zal een chronologische volgorde worden aangehouden die terug te vinden is in de vier verschillende fases van het verwerkingsproces. Deze fases zullen in het theoretische hoofdstuk nader worden toegelicht. Er zal ten eerste worden ingegaan op de beleving van het moment van de aardbeving, en wel in hoofdstuk drie. Vervolgens worden in hoofdstuk vier de dagen direct erna besproken. Het vijfde hoofdstuk gaat in op het hedendaagse leven, om af te sluiten met hoofdstuk zes dat het toekomstbeeld van de mensen in Ica weergeeft.

Eén van de belangrijkste bevindingen tijdens het onderzoek, was dat de ervaring van mensen per groep verschilt en context-afhankelijk is. Dat wil zeggen dat de sociaal-economische achtergrond van een persoon eraan bijdraagt op welke manier deze terugkijkt naar de dag van de aardbeving. Het feit dat de Iqueños zich op het moment van onderzoek in verschillende fases van het verwerkingsproces bevonden, hangt hier nauw mee samen. Bovendien is er een groot verschil te ontdekken tussen betrokkenen en omstanders. De ervaring speelt een geheel andere rol in de levens van deze mensen, wat invloed heeft op het verloop van het verwerkingsproces. Over het algemeen blijkt uit dit onderzoek dat de Iqueños een tamelijk nuchtere kijk hebben op het gebeurde en zodoende een bijzondere manier van omgaan met hun moeilijke ervaringen. De meeste mensen hebben een positief toekomstbeeld, voor velen van hen was deze ervaring een prikkeling om het leven meer te waarderen.

Voordat we zover zijn dat we dit gaan ontdekken, nu eerst een duik in de zee van antropologische literatuur betreffende de rol van narratieven en herinneringen, in het kader van de verwerking van collectieve trauma's.

HOOFDSTUK 1 | THEORETISCH KADER

Om de resultaten van dit onderzoek in het juiste perspectief te kunnen plaatsen, is het van belang om achtergrondkennis te hebben over gebruikte antropologische concepten. In dit hoofdstuk wordt het onderzoek naar herinneringen, met name collectieve en traumatische herinneringen, in cultureel antropologische context geplaatst. De vorming van een collectieve herinnering is namelijk een sociaal proces, en antropologie biedt vele handvatten voor onderzoek naar dit sociale fenomeen. Verder zal duidelijk worden dat de narratologie de beste manier is om toegang te krijgen tot de herinnering aan een traumatische ervaring, omdat verhalen van mensen inzicht bieden in de manier waarop zij zich een gebeurtenis herinneren, niet hoe deze gebeurtenis daadwerkelijk was. Door invloeden van buitenaf zijn mensen in Ica bezig met de vorming van een collectieve herinnering, die bepalend is voor de betekenis die zij geven aan de aardbeving. Uit dit hoofdstuk zal eveneens blijken dat de bewoners van Ica zich in verschillende fases van het verwerkingsproces bevinden, een gegeven dat logisch verklaard kan worden door het verschil in sociaal-economische situatie en de mate waarin een persoon is getroffen. De fase waarin iemand zich bevindt hangt samen met de overlevingsstrategieën die worden toegepast om deze nare herinnering deel van het verleden te kunnen maken.

1 | herinnering in cultureel antropologische context

ontstaan van herinneringen als onderzoeksobject

In antropologisch onderzoek wordt er nog niet zo lang gebruik gemaakt van herinneringen als onderzoeksobject. Pierre Nora en Jan Assman, die eind jaren tachtig en begin jaren negentig van de twintigste eeuw veel werk uitbrachten, worden wel gezien als de vaders van de 'herinneringsgekte' onder historici (Berliner, 2005: 199). Historici gebruikten herinnering toentertijd als een levende weergave van het verleden. Antropologen vervingen deze historische invalshoek van herinneringen voor een fenomenologische, welke bestaat uit de manier waarop mensen gebeurtenissen opslaan: *"they remember, forget and reinterpret their own pasts"* (Berliner, 2005: 200). Nicola King sluit zich hierbij aan; in haar boek *Memory, Narrative, Identity* (2000) maakt zij gebruik van de ideeën van onder andere psychoanalyst Sigmund Freud, die veel interessante theorieën over herinnering heeft ontwikkeld. Volgens Freud construeren mensen hun eigen herinneringen, die vervolgens worden getoetst, bevestigd of verworpen. Herinneren is niet proberen de werkelijkheid terug te halen zoals deze precies was, maar het is een doorlopend proces van heroverweging en het opnieuw vertalen van het verleden naar het heden (King, 2000: 16). In dit onderzoek is komt de verscheidenheid aan herinneringen terug in de verhalen van mensen. Alhoewel iedereen op hetzelfde moment de aardbeving meemaakte,

namelijk op 15 augustus 2007 rond de klok van kwart voor zeven s'avonds, vertelt iedereen een compleet ander verhaal. Deze verschillen zijn te verklaren doordat ieder zijn ervaring een plaats geeft binnen een bepaalde context. Dit kan te maken hebben met de sociaal-economische situatie van een gezin, maar het kan bijvoorbeeld ook de levensfase van een persoon zijn die voor een groot deel de herinnering bepaalt.

Berliner (2005: 200) stelt in zijn artikel dat mensen hun verleden ervaren en interpreteren vanuit verschillende perspectieven. Herinneringen worden gedeeld en doorgegeven en zodoende is er sprake van levende geschiedenis. In de antropologie heeft deze gedachtegang zich verder ontwikkeld sinds de jaren tachtig van de twintigste eeuw. Het feit dat er niet één waarheidsgetrouwe geschiedenis bestaat, maar dat er verscheidene visies en interpretaties zijn, past goed binnen het collectieve niveau van herinneren. Tegenwoordig wordt herinnering volgens Berliner door antropologen gezien als een sociale activiteit om ervaringen te registreren en te onthouden. Bovendien bestaat herinnering om het verleden in het heden weer te kunnen geven en door te kunnen geven. Herinnering gaat dus niet over waarheidsgetrouwe representaties of gedeelde ervaringen, maar herinneringen zijn bewaard gebleven sporen van het verleden, culturele elementen die voortbestaan in het heden. Zoals Pierre Nora (1972, geciteerd in Berliner 2005: 201) het beschreef: "collectieve herinnering is datgene dat via generaties is doorgegeven, datgene dat een bepaalde groep in leven heeft gehouden door herhaling, collectieve herinnering is de manier waarop een groep omgaat met het verleden." Het fenomeen van collectieve herinnering was ten tijde van het onderzoek in wording, omdat er sprake is van een zeer jonge herinnering. Gedurende het onderzoek was het anderhalf jaar geleden dat de aardbeving plaatsvond, wat tot gevolg heeft dat mensen nog bezig waren met de verwerking. De ervaring lag nog vers in het geheugen en doordat de vorming van de collectieve herinnering een dynamisch proces is, zal deze naarmate de tijd vordert waarschijnlijk nog regelmatig bijgesteld worden.

weergaven van herinneringen

Volgens King (2000: 25) kunnen herinneringen op verschillende manieren worden weergegeven, bijvoorbeeld door een serie foto's of in de vorm van een verhaal of narratief. Door de ervaren indrukken op een dergelijke manier weer te geven veranderen echter de originele indrukken, want exacte weergave van ervaringen is bijna onmogelijk. Over de laatste manier van weergave, de narratologie, schrijft Primo Levi het volgende: "*It is also true that a memory evoked too often, and expressed in the form of a story, tends to become fixed in a stereotype, in a form tested by experience, crystallised, perfect, adorned, which installs itself in the place of raw memory and grows at its expense.*" (1988, geciteerd in King, 2000: 25).

Tijdens dit onderzoek is ervoor gekozen om de narratologie te gebruiken als strategie om aan informatie te komen. Het verhaal dat iemand vertelt kan worden gezien als een venster dat uitzicht geeft op de herinnering van die persoon aan de traumatische ervaring. Tegelijkertijd is het voor zo iemand vaak fijn om hierover te praten omdat dit deel uitmaakt van het verwerkingsproces van deze ervaring.

Zoals duidelijk is geworden vertelt ieder mens verhalen om zodoende betekenis te geven aan zijn of haar leven (Andrews, Sclater, Squire & Treacher, 2004: 77). De persoonlijke verhalen die worden verteld moeten in de juiste sociale context worden geplaatst, omdat individuele ervaringen en herinneringen worden beïnvloedt door een sociale kring van vrienden, familieleden, instanties en media om iemand heen (Williams, in Hinchman & Hinchman, 1997: 191). Mensen vertellen dus verschillende verhalen om juist datgene te onthouden wat voor hen belangrijk is. Iedereen construeert op deze manier zijn eigen versie van de geschiedenis, wat gezien kan worden als een levendige weergave van een persoonlijke ervaring. Vaak komen de punten die worden benadrukt in verschillende verhalen overeen, omdat de mensen bij de constructie van hun verhaal veelal worden beïnvloed door dezelfde factoren. Deze overeenkomsten vormen het begin van de collectieve herinnering die na een dergelijke traumatische gebeurtenis door de bevolking wordt gevormd. Op deze manier worden de losstaande persoonlijke verhalen samengevoegd en als een collectieve herinnering doorgegeven aan de volgende generatie.

2 | verschillende vormen van herinneren

collectieve herinneringen

De cognitieve betekenis van een herinnering is datgene wat door het brein is opgeslagen in de hersenen. Het proces van herinneren gaat verder aan de slag met de cognitieve herinnering, dit is namelijk de manier waarop aan gebeurtenissen wordt teruggedacht en hoe deze herinneringen worden geïnterpreteerd. Bij mensen verschilt de herinnering van de daadwerkelijke gebeurtenis, omdat wij datgene filteren dat voor ons het meest van belang wordt geacht.² Het hedendaagse probleem met het begrip herinnering ligt dan ook in de frictie tussen het waargebeurde verleden en de manier waarop eraan wordt gerefereerd. De ervaringen van mensen hebben zij op verschillende manieren opgeslagen waardoor het verleden wordt vervormd (Berliner, 2005: 200-201).

Wanneer een bepaalde gebeurtenis een grote groep mensen tegelijkertijd beïnvloedt, kan een collectieve herinnering ontstaan. Niet alleen individuen creëren hun eigen herinneringen, maar er vormt zich een herinnering op het niveau van de groep. In de context van

---

² Robben, Ton. College *History & Social Memory* (17 oktober 2007)

de aardbeving in Peru is er sprake van een collectieve herinnering: elke persoon heeft de aardbeving op zijn eigen individuele manier ervaren, maar doordat veel buurtgenoten door dezelfde factoren worden beïnvloed tijdens het construeren van hun persoonlijke narratief, ontstaat een collectief.

Collectieve herinnering kan worden gezien als de herinnering van een samenleving en het doorgeven van het gedeelde verleden aan toekomstige generaties. Kenmerkend voor collectieve herinneringen is de multivocaliteit: naast de gedeelde herinnering aan een fenomeen dat een groep gezamenlijk heeft meegemaakt is er eveneens ruimte voor individuele herinneringen. Alhoewel er een verschil kan worden aangeduid tussen individuele herinneringen en collectieve herinneringen, staan beiden toch dicht bij elkaar dan gedacht. Maurice Halbwachs stelde namelijk vast dat een individuele herinnering een sociaal fenomeen is (in Jerman, Hautaniemi & MacDonald, 2006: 2). In dit onderzoek kunnen individuele herinneringen dus veel duidelijk maken over de betekenis die Iqueños geven aan de aardbeving, omdat deze bijdragen aan de sociale herinnering die de bevolking aan het vormen is. Door de verhalen van individuen te analyseren ontstaat er namelijk een steeds completer beeld van de verschillende factoren die de persoonlijke narratieven beïnvloeden.

narratieve identiteit

Door middel van narratieven vertalen mensen hun herinnering in een concreet concept. Zoals Molly Andrews (in Andrews, Sclater, Squire & Treacher, 2004: 77) aangeeft, zijn narratieven niet slechts beschrijvingen van ervaringen, maar construeren zij eveneens voor een groot gedeelte iemands persoonlijkheid. Door verhalen te vertellen en te luisteren naar die van anderen, leren anderen over ons en wij over hen. Omdat de constructie van identiteit een dynamisch proces is en een identiteit continu aan verandering onderhevig is, zijn verhalen die mensen vertellen steeds veranderend. Uitgaande van een 'narratieve identiteit' worden voortdurend nieuwe dingen belangrijk geacht, waardoor ook andere narratieven worden verteld (in Andrews, Sclater, Squire & Treacher, 2004: 77). De betekenis die mensen geven aan het verleden door verwerking van ervaringen in narratieven zijn dus veranderlijk, en is zodoende afhankelijk van de plaats en tijd waarin een verhaal wordt verteld.

Tijdens het veldwerk in Peru moest met dit feit rekening worden gehouden, omdat de periode van onderzoek kan worden gezien als een momentopname. De aardbeving ligt nog vers in het geheugen van de Iqueños, waardoor ze nu een ander verhaal zullen vertellen dan over bijvoorbeeld drie jaar. Bovendien verschilt een narratief op intersubjectief niveau, betekenisgeving hangt namelijk deels af van degene aan wie een verhaal verteld wordt. De relatie van de interviewer met de verteller bepaalt dus voor een groot deel welke informatie er naar voren komt. Dit wordt door Williams (in Hinchman & Hinchman, 1997: 191) co-

auteurschap genoemd. Door dit tijdens interviews in het achterhoofd te houden, kunnen verschillen worden ontdekt tussen het vertelde verhaal en het werkelijke leven. Tijdens het onderzoek in Ica heb ik dit co-auteurschap duidelijk ervaren. Als ik ze ernaar vroeg vertelden mensen me dat ze nog regelmatig over hun ervaringen spraken met elkaar. Later bleek dat hiervoor echt een directe aanleiding nodig is, zoals een natrilling of bijvoorbeeld een hevige aardbeving in een ander land. Tijdens mijn verblijf hoorden we van de aardbeving in Italië op 6 april 2009, dit was een goede aanleiding om 15 augustus weer te bespreken. Mensen bleken er dus zelf niet regelmatig over te spreken, maar zij zeiden van wel. Dit geeft aan dat mensen mij een ander antwoord gaven dan wat in werkelijkheid waar was, waarschijnlijk omdat zij bepaalde verwachtingen hadden van wat ik als onderzoeker graag zou willen horen. Dit verschil in de verhalen van mensen en hun daadwerkelijke gedrag kan worden gezien als een vorm van co-auteurschap. De mensen zijn zich er tijdens de interviews bewust van dat er een 'buitenstaander' aanwezig is waardoor zij hun antwoorden hieraan aanpassen.

sociaal trauma

Er wordt van een trauma gesproken wanneer de volgende drie 'ingrediënten' aanwezig zijn: ongelof, angst en terreur. Tevens is er sprake van een allesomvattende, collectieve rouw.³ In het geval van de aardbeving in Peru zijn alle drie deze ingrediënten aanwezig. De aardbeving als natuurramp kan worden omschreven als een terreurervaring, omdat de krachten van de natuur onvoorspelbaar, onberekenbaar en nietsontziend zijn. Verder heerst er ongelof over het feit dat levens op één enkele dag zo op zijn kop gezet kunnen worden, en is er een continue angst voor herhaling. We kunnen hier dus spreken van een trauma: door de kracht van de aardbeving zijn complete stadsdelen weggevaagd en het dagelijks leven van veel mensen is ingrijpend veranderd. Er zijn familieleden en vrienden omgekomen, huizen en scholen zijn verwoest en veel mensen moeten daardoor weer opnieuw beginnen. De aardbeving trekt voor veel mensen dus een lijn tussen voor en na de aardbeving.

Uit mijn onderzoek is echter gebleken dat de lijn voor de mensen in Ica veel minder scherp is dan ik had verwacht. Er spelen naast de aardbeving veel andere factoren mee die levens continu beïnvloeden, zoals de slechte sociaal-economische positie waarin veel Iqueños zich bevinden, of de moord op een geldwisselaar één straat naast de Plaza de Armas. Hierdoor kan de aardbeving niet worden gezien als dé gebeurtenis die voor alle mensen tegelijkertijd hun leven veranderde. Er zijn natuurlijk gezinnen voor wie dat wel geldt, met name gezinnen die nog steeds geen nieuw huis hebben. Voor heel veel anderen gold dat zij na enkele maanden hun dagelijks leven weer op konden pakken en er niet meer zo vaak bij stil stonden.

---

³ Robben, Ton. *College Culture, Violence, and Trauma: an Introduction* (12 september 2007)

De aardbeving is één van de vele gebeurtenissen die ellende veroorzaken, wat ervoor zorgt dat niet deze specifieke gebeurtenis een breuklijn veroorzaakt. Voor de stad Ica als geheel is hiervan wel sprake, zeker in de beleving van veel stadsbewoners. Er zijn bijvoorbeeld veel mensen geweest die als gevolg van de aardbeving zijn verhuisd waardoor sommige buurten nu minder leefbaar zijn. Ook heeft zich volgens veel mensen een stijging van de delinquentie voorgedaan, alhoewel dit volgens de regionale politie andere oorzaken heeft, op dit onderwerp zal ik in het empirisch gedeelte uitgebreider terugkomen. Bovendien is het toekomstbeeld van de stad als geheel volgens de inwoners veranderd.

Omdat de aardbeving een hele stad heeft getroffen, kunnen we onder bepaalde voorwaarden spreken van een sociaal trauma. Deze voorwaarden zijn dat de groep inderdaad in hun functionering, cohesie en identiteit als groep door de aardbeving werd getroffen. Men kan hierbij denken aan families, maar ook aan buurten en leefgemeenschappen. De gehele groep is 'gewond' geraakt, alhoewel niet ieder individu slachtoffer hoeft te zijn. Een sociaal trauma verandert de onderlinge relaties tussen mensen binnen de groep, een gevolg dat ook in Ica zichtbaar was. Het gevoel van saamhorigheid onder de mensen steeg, en ook in de families zelf was er sprake van meer *cariño*, ofwel genegenheid. Omdat de mensen door dezelfde nachtmerrie waren gegaan, vonden zij steun bij elkaar.

verwerkingsproces

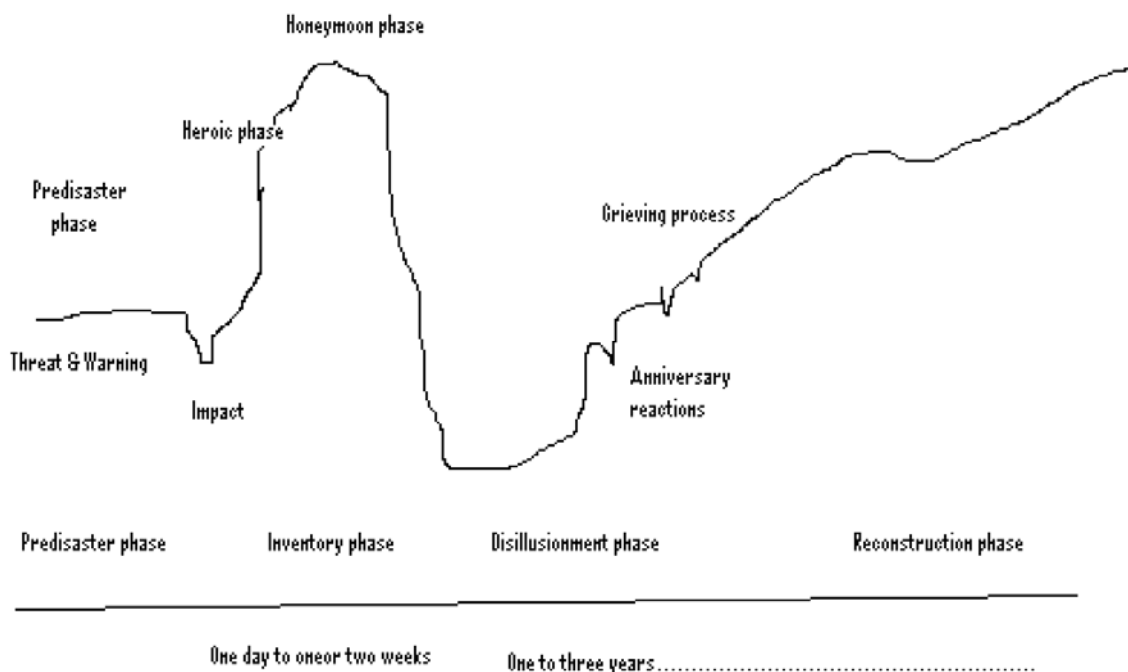
Door in te gaan op de manier waarop mensen een traumatische gebeurtenis een plaats geven in hun dagelijks leven, kan verduidelijkt worden wat een herinnering als deze voor hen betekent. Gadi BenEzer stelt het als volgt: "*Trauma is a very intimate experience; its meaning very personal*" (1999: 29). Volgens Robben zijn trauma en herinnering onlosmakelijk met elkaar verbonden. Een trauma kan veranderen in een herinnering en uiteindelijk zelfs een plaats krijgen in de geschiedenis door het trauma te verwerken. Iedereen herinnert zich andere dingen over een bepaald fenomeen en gaat er dus anders mee om.⁴ Mensen die de aardbeving van zeer dichtbij hebben meegemaakt verhalen hun ervaring anders dan mensen die het alleen van een afstandje hebben zien gebeuren en er geen blijvende schade aan over hebben gehouden. Dit verschil tussen betrokkenen en omstanders komt terug in de manier waarop zij hun ervaringen verwerken. De manier waarop vervolgens wordt omgegaan met de herinnering aan de trauma komt terug in herdenkingen. Echter, individuen en samenlevingen hebben eerst een bepaalde tijdsperiode nodig waarin zij traumatische events onderdrukken omdat de herinnering nog te pijnlijk is. Pas daarna kunnen zij de confrontatie met de pijnlijke herinnering aan en kan het verwerkingsproces in gang worden gezet (Robben, 2005: 348).

Na een ramp veranderen een heleboel dingen in het dagelijks leven van betrokkenen. In

---

⁴ Robben, Ton. *College Culture, Violence, and Trauma: an Introduction* (12 september 2007)

haar artikel *Telling the Story* legt Anne Eyre (2003) uit welke fases mensen na een ramp doorlopen. Het verwerkingsproces begint met de eerste shock, een gevoel van ongeloof en zelfs ontkenning van het gebeurde. Vervolgens is er de pijn over alles wat men heeft verloren, waarna men door kan gaan naar een fase van begrip, acceptatie en opnieuw aanpassen. De manier waarop mensen deze fases doorlopen en dus hun verwerkingsproces in werking stellen, gebeurt door het uiten van de gevoelens en hier betekenis aan te geven. De tijdsspan waarin de verschillende fases zich ontwikkelen wordt in het volgende schema van *The Center for Humanitarian Psychology* (2008) duidelijk weergegeven.

Direct na de gebeurtenis, vanaf enkele minuten tot een aantal dagen erna, is er de *heroic phase*, een fase waarin mensen hun naasten willen helpen en waarin er nog levens kunnen worden gered. Hierna volgt de *honeymoon phase*, die wordt gekenmerkt door een gevoel van solidariteit, het gevoel dat men gezamenlijk een gevaarlijke gebeurtenis heeft overleefd. Deze fase kan na een week beginnen en doorgaan tot meer dan zes maanden na de ramp. Na de *honeymoon* komt men terecht in de *disillusionment phase*, welke een duur heeft van twee maanden tot soms wel twee jaar. Gevoelens van teleurstelling, woede en bittere haat kunnen naar boven komen bij overlevenden en hulpverleners. De gebeurtenis is niet langer een interessant onderwerp in de media en verschillende hulporganisaties zullen zich terugtrekken, wat kan leiden tot hopeloosheid en het gevoel aan je lot te worden overgelaten. Het gevoel van solidariteit dat tijdens de *honeymoon phase* zorgde voor een band in de gemeenschap zal verslappen. Na deze fase is er echter ruimte voor de *reconstruction phase*. Mensen realiseren zich dat ze zelf meer

kunnen betekenen voor de wederopbouw dan ze in eerste instantie dachten. In deze fase probeert de gemeenschap relaties op te bouwen met NGOs om hun toekomst op te bouwen en er ontstaat weer hoop (Kaul & Welzant, verschenen in Roberts, 2005: 205).

De bewoners van Ica waren tijdens de onderzoeksperiode grotendeels in de *disillusionment of reconstruction phase*. Uit de empirische hoofdstukken zal blijken dat de fases niet voor iedere betrokkene synchroon verlopen, het is geen automatische en vanzelfsprekende opvolging. Het verloop van het proces is afhankelijk van sociale en politieke factoren, welke het verwerkingsproces kunnen versnellen of vertragen. Het is een dynamisch proces waarbij de overgang tussen de verschillende fases wordt voortgestuwd door wat er in de gemeenschap gebeurt en wat de mensen doen. Een gevolg is dat niet iedereen in dezelfde fase van het verwerkingsproces zit, de één maakt de overgang sneller dan de ander. In dit onderzoek worden deze fases dan ook gebruikt als beschrijvingsinstrument en niet als verklaring voor de realiteit.

overlevingsstrategieën

Na het ervaren van een traumatische gebeurtenis reageren mensen hier op verschillende manieren op. Wat voor iedereen echter gelijk is, is dat het leven verder gaat en dat de traumatische gebeurtenis hierin een plaats moet krijgen. Ook hiervoor geldt dat iedereen dat op een andere manier doet, afhankelijk van de betrokkenheid bij de aardbeving. Hiervoor gebruiken mensen zogenaamde 'overlevingsstrategieën' die als een natuurlijke reactie volgen op een bepaalde gebeurtenis. Overlevingsstrategieën gaan niet enkel over het gedrag, maar ook over de psychologische pogingen die mensen ondernemen om stressvolle gebeurtenissen te boven te komen of te beperken. Om deze reden zijn overlevingsstrategieën onder te verdelen in twee typen, probleemoplossende en emotiegerichte. De acties die iemand onderneemt worden geplaatst binnen de probleemoplossende overlevingsstrategieën, terwijl de overlevingsstrategieën die gericht zijn op emoties ervoor zorgen dat een persoon de emotionele consequenties kan reguleren. Mensen gebruiken beide vormen van *coping* om de meest stressvolle gebeurtenissen te boven te komen (Folkman & Lazarus, 1980: 223).

3 | gebruik van narratieven in onderzoek naar herinneringen

definitie van narratieven

Er bestaan vele manieren om narratieven te definiëren, waarbij drie zaken binnen al deze definities overeen komen. Ten eerste is er sprake van een begin, een midden en een eind. De verschillende onderwerpen die worden besproken moeten een betekenisvolle connectie met elkaar hebben, er worden dus geen losse onderdelen besproken maar een geheel. Volgens sommige theorieën zijn narratieven niet slechts beschrijvend, maar geven zij tegelijkertijd een

verklaring (Hinchman & Hinchman, 1997: xv). Ten tweede is een narratief een georganiseerde weergave van ervaringen, waarbij de verteller een andere plaats inneemt dan het publiek. De verteller neemt een stapje terug en vertelt zijn verhaal vanuit vogelperspectief. Verder zijn onderzoekers het erover eens dat een narratief niet gezien kan worden als spiegel van de realiteit, omdat er informatie wordt geselecteerd en omdat elementen opnieuw worden gerangschikt, opnieuw beschreven en gesimplificeerd (Hinchman & Hinchman, 1997: xv-xvi)

Tijdens mijn veldwerk heb ik subjectieve en objectieve narratieven aangehoord. Subjectieve narratieven vertellen persoonlijke verhalen, dit hangt niet alleen af van de sociaal-economische context maar ook van persoonlijkheid en de manier waarop mensen in het leven staan. Deze vorm van narratieven biedt dan ook direct toegang tot de manier waarop de aardbeving is beleefd. De objectieve narratieven, van mensen die niet zelf zijn getroffen door de aardbeving, zijn op een heel andere manier betrokken en markeren hun positie ten opzichte van de gebeurtenis juist door een relatieve afstandelijkheid. Objectieve narratieven bieden een goede context waarbinnen persoonlijke narratieven kunnen worden geplaatst en behelzen belangrijke informatie voor de vorming van een collectieve herinnering.

narratieven in cultureel antropologisch onderzoek

Door gebruik te maken van narratieven als onderzoeksstrategie wordt het voor een getraumatiseerd persoon mogelijk gemaakt om intieme, persoonlijke verhalen aan de oppervlakte te brengen, die door middel van andere strategieën niet zouden zijn gevonden. Verhalen bieden de mogelijkheid aan de persoon zelf om betekenis te geven aan het gebeurde door het te verwoorden. Robben (2005: 357) sluit zich hierbij aan, volgens hem worden leemtes in herinneringen opgevuld met narratieven, debatten en herdenkingen om te voorkomen dat men de gebeurtenis vergeet. Hierdoor kunnen mensen het onbegrijpelijke een plaats geven, ook al kan er nooit een compleet beeld gevormd worden over het gebeurde. Het herinneringsproces is een wanhopige poging om, door het telkens blijven herhalen en herinterpreteren van het gebeurde, traumatische ervaringen te vertalen naar narratieven om er zodoende betekenis aan te kunnen geven. Tijdens het veldwerk was deze vertaling naar narratieven om de gebeurtenis niet te vergeten moeilijk waarneembaar, omdat de Iqueños aan de beginfase stonden van het herinneringsproces. Het leek erop dat de mensen juist wilden vergeten, ze wilden 'de pagina omslaan', een uiting die duidt op de *disillusionment phase* waarin zij zich bevonden.

symbolisme

Volgens Susanna Hoffman (2002: 113) gebruiken mensen symbolisme als hulpmiddel na een ramp om betekenis te kunnen geven aan het gebeurde. Zij maakt hierbij een onderscheid tussen natuurlijke en technologische rampen. Natuurlijke rampen worden meestal gezien als

onoverkomelijk, terwijl technologie onderdeel uitmaakt van menselijk handelen, het geeft een bepaalde zekerheid. In Ica werd de aardbeving tot op een zeker niveau als natuurlijke ramp beschouwd, maar ook de mens heeft een rol gespeeld bij de ramp. Veel Iqueños beschuldigen de overheid voor de grote gevolgen die de aardbeving met zich meebracht. Wanneer bepaalde constructies beter waren geweest, wanneer er professioneler met het materiaal was omgesprongen, of wanneer er andere beslissingen waren gemaakt, dan waren de gevolgen misschien beter te overzien geweest.

Deze combinatie van een natuurramp met technologische fouten zou een reden kunnen zijn dat mensen ten tijde van het onderzoek niet geïnteresseerd waren in een monument ter nagedachtenis aan de slachtoffers van de aardbeving. Een monument is een symbolische uiting van een gebeurtenis, en deze zou de herinnering alleen maar levendiger maken. De bewoners van Ica zouden hun ervaring dan niet om kunnen zetten in geschiedenis. Zoals blijkt uit de verschillende fases van het verwerkingsproces, kunnen mensen pas na een behoorlijke tijd hun situatie relativiseren. Het is pas in de reconstructiefase, die zich soms pas twee jaar na een ramp voordoet, dat mensen zelf gaan nadenken over hoe ze verder kunnen en hun toekomst kunnen verbeteren. Omdat dit onderzoek is uitgevoerd toen de aardbeving pas anderhalf jaar achter de rug was, zullen veel mensen nog niet in deze fase terecht zijn gekomen. Gezien dit feit is het heel goed mogelijk dat men nog niet heeft nagedacht over eventuele monumenten. Veel mensen vertelden me dat ze deze onnodig vonden, maar misschien zal dat in de loop van de tijd veranderen. Monumenten zijn namelijk een symbolische weergave van een gebeurtenis, en kunnen mensen helpen het gebeurde een plaats te geven in hun herinnering. Binnen het verwerkingsproces van traumatische gebeurtenissen neemt dergelijke symboliek een belangrijke plaats in (Hoffman, 2002: 118).

Kortom, de aardbeving wordt door de Iqueños op verschillende manieren herinnerd en verwerkt. Vanuit hun persoonlijke achtergrond hebben de stadsbewoners een unieke ervaring beleefd, maar gezamenlijk vormen zij een collectieve herinnering. De verhalen die zij vertellen zijn namelijk grotendeels constructies van sociale factoren. Een consensus zal echter nooit ontstaan, omdat de sociaal-economische achtergrond van een persoon medebepalend is voor de manier waarop iemand zijn ervaring weergeeft. Door te luisteren naar deze verschillende verhalen is het mogelijk erachter te komen hoe de Iqueños betekenis hebben kunnen geven aan de aardbeving. Ook kan hierdoor een antwoord worden gevonden op de vraag waarom sommige mensen zo lang blijven hangen in een bepaalde fase van het verwerkingsproces, terwijl anderen relatief snel verder kunnen met hun leven.

HOOFDSTUK 2 | CONTEXT

locatie

Één ding is duidelijk, Peruanen zijn trots op hun land. De typische likeur genaamd Pisco, de verschillende muzikale ritmes, de 'eeuwige stad' Machu Picchu en de verscheidenheid van het landschap maken stuk voor stuk deel uit van de nationale trots van de Zuid-Amerikaanse republiek. Peru is een land waar Nederland qua oppervlakte ongeveer vijfendertig keer in zou passen. Het land telt ongeveer achtentwintig miljoen inwoners, is na Brazilië en Argentinië het grootste land van Zuid-Amerika en wordt begrensd door Ecuador, Colombia, Brazilië, Bolivia en Chili.⁵ Peru is onderverdeeld in meer dan honderd departementen, welke op hun beurt verschillende provincies omvatten. Het veldwerk voor dit onderzoek is uitgevoerd in de stad Ica, gelegen in de gelijknamige provincie aan de Peruaanse kustzone. Het geschatte inwoneraantal van Ica is 230 duizend inwoners.⁶ Vlakbij Ica bevindt zich de tektonische Nazcaplaet waardoor Ica in een zone ligt die gevoelig is voor aardbevingen. Vroeger werd in Peru wel gedacht dat aardbevingen andere oorzaken hadden. De uitleg was dan bijvoorbeeld dat de trillingen voortkwamen uit mythologische figuren, of het waren heilige krachten die de aarde op haar grondvesten deed schudden. Tegenwoordig zijn de mensen op de hoogte van de aardrijkskundige oorzaken die een aardbeving tot gevolg kunnen hebben.⁷ De aardbeving van 15 augustus was zo'n moment dat de Iqueños weer met hun neus op de geografische feiten werden gedrukt, de Nazcaplaet dook toen onder de continentale korst van Zuid-Amerika wat de trillingen veroorzaakte.⁸

De stad Ica heeft mij als een warme deken ontvangen, niet alleen vanwege het klimaat maar ook door de hartelijkheid van de mensen. Ica staat bekend als een onveilige stad en ik moest me dan ook altijd met de taxi of de moto-taxi verplaatsen. Met uitzondering van een aantal *cuadras*⁹ rondom de *Plaza de Armas* was alleen over straat lopen in Ica ondenkbaar. Ook de plaats waar ik de meeste interviews heb gehouden, op het José Matías Manzanilla college vlakbij de buurt *Mollendo*, was extreem onveilig voor een blanke jonge vrouw zoals ik. Toen ik iemand van de Seguridad Ciudadana (stadsbeveiliging) vroeg of ik er eens heen kon om een aantal families bezoeken van de leerlingen van het José Matías Manzanilla college, werd dat door iedereen ten strengste afgeraden. Onder begeleiding zou eventueel wel kunnen, maar dan

---

⁵ <http://www.landenweb.net/peru/> (geraadpleegd 7 juni 2009)

⁶ Het is moeilijk een indicatie te geven van het juiste inwoneraantal, omdat het afhankelijk is of de omliggende dorpen mee worden genomen in de telling. De mensen in Ica zelf hebben ook allemaal een ander antwoord of weten het gewoonweg niet.

⁷ Uit een particulier gepubliceerd foldertje dat ik in een plaatselijke boekenkraam tegenkwam: *¡¡Terremoto!!*, Victor Huaman Fernandez, *Editora "Lider"*: 5, 6.

⁸ Bernd Andeweg, via <http://www.falw.vu.nl/nl/voor-het-vwo/wetenschap-in-gewone-woorden/aardbeving/Peru-aardbeving2007.asp> (geraadpleegd 7 juni 2009)

⁹ Een *cuadra* is een huizenblok.

moesten er minstens vier man mee, die dan wel een vergoeding zouden verwachten. Ik zou erheen gaan op eigen risico en ik zou terugkomen zonder kleren, overvallen en aangerand. Ik moest namelijk weten dat de buurt *Mollendo* “*lo peor de lo peor*”¹⁰ huisvest. Van kinds af aan leren ze hier over drugs, alcohol en prostitutie. Ook leerlingen van de school zouden best eens jonge delinquenten kunnen zijn. Over de mensen die er wonen was geen goed woord over. “*Pura gente que no sirven a la sociedad. La una cosa que quieren es delinquir y ser libres. Toda esa gente es peligrosa ...*”¹¹ In eerste instantie dacht iedereen dat ik een grapje maakte als ik zei dat ik echt die buurt in wilde. Door alle negatieve adviezen, waarbij dat van mijn gastfamilie nog het zwaarst woog, heb ik besloten mijn leven niet op het spel te zetten en de interviews op een andere locatie te houden, namelijk binnen de muren van de school.

Ondanks het gevaar dat altijd op de loer lag heb ik me nooit onprettig gevoeld in Ica. Als blanke vrouw word je weliswaar meer dan eens nageroepen op straat en je moet altijd oppassen met de spullen die je met je meedraagt. Het overgrote deel van de mensen die ik heb ontmoet hebben me hier echter altijd voor gewaarschuwd, tot louche uitzierende taxichauffeurs aan toe. Mede door mijn openhartige gastgezin en lokale vrienden heb ik van mijn onderzoeksperiode een goede tijd kunnen maken, waarin ik veel heb geleerd en een overdaad aan onderzoeksdata heb kunnen verzamelen. De mensen die ik ontmoette waren vrijwel allemaal enthousiast over mijn onderzoek en het heeft me, op de traagheid en inefficiëntie die overal terug te vinden was na, geen moeite gekost om mensen te vinden die bereid waren mee te werken aan mijn onderzoek door hun ervaringen en kennis te delen.

onderzoekspopulatie

De onderzoekspopulatie in dit onderzoek bestaat uit Iqueños die de aardbeving persoonlijk hebben meegemaakt en zich deze gebeurtenis kunnen herinneren. De precieze onderzoekspopulatie voor dit onderzoek werd pas duidelijk ten tijde van het veldwerk, omdat voor het vinden van geschikte mensen de zogenaamde sneeuwbal methode werd gebruikt. Het was dus afhankelijk van toevallige ontmoetingen met welke mensen ik verder zou gaan werken tijdens het veldwerk. Via de organisatie die ook mijn gastgezin regelde, heb ik wekelijks Spaanse taallessen gevolgd. Omdat ik echter niet zat te wachten op grammatica maar liever het veld in wilde, heb ik mijn docente Teshy gevraagd of ze mij zou willen helpen bij het opstarten van mijn onderzoek. Zij introduceerde mij toen op het José Matías Manzanilla college, een school die leerlingen opleidt vanaf het eerste leerjaar tot het moment dat zij klaar zijn voor de hogere

---

¹⁰ vertaling: “het ergste van het ergste.”

¹¹ vertaling: “Alleen maar mensen die nergens voor dienen in de maatschappij. Het enige dat ze willen is de crimineel uithangen en vrij zijn. Al die mensen zijn gevaarlijk.” Interview met Seguridad Ciudadana, 1 april 2009

school.¹² Via de directeur van deze school, meneer Luis Rolando Ramos Aguirre, zijn er verschillende deuren geopend naar mensen die geïnteresseerd waren mee te werken aan het onderzoek. De uiteindelijke onderzoekspopulatie bestond zodoende uit enkele leerlingen van deze school en hun moeders. Deze gezinnen woonden redelijk dicht bij elkaar in de buurt, namelijk vlakbij de school. De sociaal-economische achtergronden van de gezinnen zijn vergelijkbaar, alhoewel er ook in deze laag van de maatschappij duidelijk verschil is aan te merken in de levensinstellingen die mensen hebben en zodoende de mate waarop bepaalde doelen kunnen worden bereikt. Tevens heb ik veel informele gesprekken gevoerd met mensen die ik bijvoorbeeld op straat tegenkwam.

Hiernaast zijn er ook officiële instanties geïnterviewd, zoals de regionale gemeente en onderwijsinstellingen. De professionaliteit van deze organisaties heeft het mogelijk gemaakt een duidelijke regionale context te schetsen wat betreft de maatregelen die werden getroffen direct na de aardbeving. Door de verscheidenheid aan mensen in de onderzoekspopulatie is het mogelijk een vergelijking te maken tussen de ervaringen van mensen uit verschillende sociaal-economische achtergronden, omdat deze zich de aardbeving op een andere manier herinneren en het dus een andere plaats geven in hun leven.

methodologie

De beantwoording van de centrale vraagstelling in dit onderzoek vraagt om analyse van narratieven. Omdat de empirische volgorde van de gebeurtenissen niet overeenkomt met de analytische volgorde, biedt de narratologie uitkomst. In realiteit heeft de aardbeving namelijk een trauma veroorzaakt, die een herinnering vormt welke vervolgens kan worden vertaald naar een verhaal. Om als onderzoeker te begrijpen hoe iemand dit trauma heeft beleefd en tot dit specifieke verhaal is gekomen, moet de volgorde worden omgedraaid. Verhalen zijn dan het venster waardoor de onderzoeker toegang krijgt tot de herinneringen van de Iqueños aan de aardbeving. Door het luisteren naar verhalen van mensen vormt zich een narratief die de herinnering aan de traumatische ervaring weergeeft. Omdat er voor het vertellen van verhalen verder geen speciale setting nodig is en omdat de mensen gemakkelijk over hun ervaringen spraken, is de narratologie in dit onderzoek als strategie gebruikt om aan informatie te komen.

Er zijn verschillende manieren om aan narratieven te komen. Een van deze methoden is door middel van participerende observatie, de belangrijkste onderzoeksmethode in antropologisch kwalitatief onderzoek (Boeije, 2006: 55). Dit onderzoek werd uitgevoerd in de Peruaanse stad Ica, een getroffen regio die nog bezig is met de wederopbouw. Dit was een

---

¹² Het schoolsysteem in Peru werkt anders dan in Nederland. Zo zijn basisschool en middelbare school meestal samengevoegd en de kinderen zijn hier rond de leeftijd van 16-18 mee klaar. Er is geen verschil tussen MBO, HBO en universiteit, maar iedereen die verder wil leren gaat naar de universiteit. Het niveau hiervan is dus niet te vergelijken met ons universitair niveau. (gesprek met docente Teshy, april 2009)

interessante plaats van onderzoek, omdat de resultaten van de aardbeving nog zichtbaar waren en het veldwerk dus plaatsvond waar de actie was. Eveneens is participerende observatie goed mogelijk vanuit een lokaal gastgezin, omdat ik als onderzoeker de volledige tijd in contact stond met een deel van de onderzoekspopulatie.

Naast het leven met de onderzoekspopulatie, heb ik ook interviews gehouden. Deze kwalitatieve interviews waren veelal topic-interviews. Hier kwam er een lijst met onderwerpen aan te pas, welke in willekeurige volgorde aan de orde moesten komen gedurende het interview. Andere, meer ongestructureerde interviews, gingen in op meer persoonlijke ervaringen van de informant en waren door de heftigheid van het onderwerp niet altijd goed te sturen. Voor interviews met officiële instanties en hooggeplaatste personen, zoals een ambtenaar van de gemeente of een medewerker van een (inter)nationale hulporganisatie, werden er meer semi-gestructureerde interviews gehouden. De structuur was nodig om aan bepaalde specifieke informatie te kunnen komen, terwijl niet alle vragen vastlagen om toch een persoonlijk verhaal over het betreffende onderwerp naar boven te kunnen halen. Tijdens het interviewen heb ik naast schriftelijke aantekeningen bovendien spraakopnames gemaakt met een digitale voice recorder. De manier waarop iemand een verhaal vertelt – te letten op lichaamshouding en intonatie – is namelijk van groot belang bij de analyse hiervan. Bovendien is het gemakkelijk om bepaalde interessante citaten terug te halen en nog eens rustig het gedane interview opnieuw te beluisteren en zodoende tot nieuwe inzichten te komen.

Volgens Vinitzky-Seroussi (2001: 253) zijn in elke narratief drie frames van betekenisgeving te onderscheiden; de hoofdrolspelers, het event en de sociaal-politieke context. Om de verkregen narratieven te analyseren aan de hand van deze drie frames, is het interview slechts één manier. Om de narratieven compleet te maken moest naast interviews dus eveneens gebruik worden gemaakt van andere bronnen van informatie: kranten, artikelen, tijdschriften, plannen van aanpak en observaties van menselijk gedrag. Deze bronnen geven de informatie op een andere manier weer, waardoor er een completer beeld kan worden gevormd van de situatie. Het was noodzakelijk om tijdens mijn dataverzameling gebruik te maken van triangulatie, omdat het een bekend gegeven is dat mensen vaak iets anders dóen dan dat ze vertellen. Door te trianguleren kon ik als het ware als een controle uitvoeren op de verzamelde gegevens.

Van tevoren was ik ook van plan om focusgroepen en levensgeschiedenissen te gebruiken. Voor de focusgroepen kwamen er een aantal mensen bij elkaar die gezamenlijk over het onderwerp spraken. Aan de hand van de analyse van deze gesprekken zou duidelijkheid moeten ontstaan over manieren waarop mensen elkaar beïnvloeden. Echter, omdat de onderzoekspopulatie niet gewend was aan dit soort gesprekken en doordat het onderwerp het niet toeliet er gemakkelijk in groepsverband over te spreken, kwam dit nogal moeizaam van de grond. Aan de focusgroepen is dus verder niet veel aandacht besteed. Wel heb ik er toen bewust

voor gekozen om interviews te houden met mensen die in relatie stonden ten opzichte van elkaar, zoals moeders en kinderen, leraren en leerlingen en hulporganisaties die zich na de aardbeving met de school hebben bemoeid.

Waar ik zelf als onderzoeker bovendien continu bij stil moest staan waren mijn verwachtingen bij een bepaalde vraag. Wanneer er in Nederland een aardbeving zou plaatsvinden met vergelijkbare gevolgen, dan zouden mensen er waarschijnlijk heel anders op reageren dan de Peruanen. Omdat ons leven relatief eenvoudig is, zou een dergelijke ervaring een veel grotere impact maken op de bevolking dan in een land als Peru, waar het prioriteit is om de dag door te komen en je kinderen te kunnen voeden. Soms was ik dus best verbaasd over de luchtigheid waarmee sommige informanten hun ervaringen deelden. Ook dit soort opmerkingen waren voor mij van belang om het beeld over betekenisgeving en herinnering duidelijker te maken.

HOOFDSTUK 3 | HET MOMENT VAN DE AARDBEVING

“Het was 18.40 toen de trillingen begonnen. Ik was in Lima en daar voelde ik ook de trillingen, verschrikkelijk. We wisten niet waar het epicentrum was. Ik was met mijn dochter aan het bellen. Toen we hadden opgehangen, begon de aardbeving. Ik wilde direct communiceren. Ik ging gelijk naar de busmaatschappij voor een ticket naar Ica. Toen ze me het ticket gaven hoorde ik dat het epicentrum in Ica was. Toen wilde ik nog erger terug naar Ica. Het waren oncontroleerbare zenuwen.”¹³

Dit is het verhaal van Maria. Ze is getrouwd en heeft twee kinderen, een dochter en een zoon. Maria werkt voor de NGO Decal Peru (*La Asociación Desarrollo de Capacidades Locales*), een organisatie die zich inzet voor de armste wijken van de stad Ica. Naast deze vrijwillige baan is ze ook lerares op de school José Matías Manzanilla, waar ik haar heb leren kennen. Ongeveer anderhalf jaar na de aardbeving vertelde zij me over haar herinnering aan die bewuste dag op een heftige, maar tegelijkertijd gevoelige manier. Uit het verhaal is veel chaos en paniek op te maken, maar ook een groot relativiseringsvermogen over de situatie waarin zij zich plotsklaps bevond. Voor haar werk bij Decal was ze tijdens de aardbeving in Lima, ver weg van haar familie die thuis was in Ica. De emoties die ze op dat moment voelde blijken haast onbeschrijfelijk. Alhoewel ze constant aan het woord is, merk je dat ze naar woorden zoekt om uit te leggen wat er door haar heen ging. De angst en bezorgdheid om haar familie, de frustratie omdat de bus niet kon doorrijden vanwege scheuren in de weg, het gevoel van eenzaamheid op een donkere avond, ver weg van je thuis.

“Als je er zelf bij bent dan kun je het zelf zien en de dingen onderscheiden; dit is er gebeurd en dit valt wel mee. Maar als je ver weg bent is dat een beetje moeilijker omdat je niet precies wat er aan de hand is. Dat gebeurde dus bij mij. Ik zat in de auto en het leek wel of ik gek werd. Alsof ik aan de drugs zat belde ik naar mijn dochter en ze vertelde me: we zijn in het stadion. En ik zei: mijn god, mijn huis is ingestort, waar is mijn andere kind, waar is mijn familie? Een poosje later belde ik nog eens en mijn zoon antwoordde. Toen ik wist dat de twee belangrijkste personen van mijn leven in veiligheid waren voelde ik me al een beetje rustiger.”¹⁴

Maria's verhaal is één van de vele persoonlijke narratieven die ik heb gehoord tijdens mijn verblijf in Ica. Uit haar verhaal, dat naarmate de hoofdstukken vorderen steeds completer zal worden, blijkt dat zij zich bevindt in de reconstructiefase van het verwerkingsproces. Na de verslagenheid die ze heeft doorgemaakt is ze nu op het moment aangekomen dat ze haar lot in

---

¹³ interview met Maria del Carmen Mayaute Pun, 2 maart 2009

¹⁴ ibid. noot 12

eigen handen neemt, maar ze heeft de ervaring nog niet tot 'geschiedenis' kunnen maken. Door het helpen van anderen kan Maria haar eigen situatie beter accepteren en daardoor relativëren, het is voor haar een *coping strategy*.

het model van het narratief

De manier waarop Maria het moment van de aardbeving beschrijft is tekenend voor de reactie van personen tijdens een aangrijpende gebeurtenis. De tijd lijkt even stil te staan en je hebt het gevoel dat je leven op het punt staat groots te veranderen. Gebeurtenissen die zo krachtig zijn dat levens op een negatieve manier op zijn kop worden gezet, kunnen worden omschreven als traumatische gebeurtenissen. Na de ergste chaos van het eerste moment wordt er een proces in werking gesteld dat ervoor zorgt dat mensen op een gegeven moment de draad weer kunnen oppakken. In de volgende hoofdstukken zullen de vier fases die dit verwerkingsproces behelst aan de hand van empirische data worden beschreven.

Niet iedereen reageert op dezelfde manier in een dergelijke situatie en het verhaal van Maria is dus erg persoonlijk, maar ondanks dat zijn er in de verhalen toch veel overeenkomsten te ontdekken. Deze zijn ten eerste te vinden in de achtergrond van de informanten zelf – hierbij kan worden gedacht aan leeftijd, gender of gezinssituatie – maar bovendien in de overkoepelende structuur die zij gebruiken wanneer zij hun verhaal vertellen. Het 'model van het narratief' wordt door iedereen met zijn eigen ervaringen ingevuld, maar vertelt veel over de manier waarop deze mensen gezamenlijk een collectieve herinnering vormen. De bronnen van hun herinneringen zijn veelal overeenkomstig, wat in dit onderzoek is gebleken door de verschillende narratieven naast elkaar te leggen en te analyseren.

De vorming van de collectieve herinnering van de Iqueños gaat als volgt in zijn werk. Ieder mens heeft de aardbeving op een unieke manier beleefd en vertelt dus een persoonlijk verhaal. Persoonlijke narratieven worden echter voornamelijk gevormd door sociale invloeden. Deze invloeden van buitenaf, zoals gesprekken met familieleden of artikelen uit de krant, zorgen ervoor dat deze 'pure' herinneringen worden aangetast en mensen hun herinnering gaan filteren. De belangrijkste aspecten uit het verhaal komen in de volgende vertelling weer aan bod en onbelangrijke details zullen worden vergeten. Nooit zal iedereen precies dezelfde herinnering delen en een consensus zal dus niet worden bereikt, maar er zijn wel overkoepelende factoren die ervoor hebben gezorgd dat bepaalde aspecten in elk verhaal terugkomen. Al deze individuele verhalen tezamen vormen de bouwstenen voor een heterogene collectieve herinnering.

chaos

De chaos die in de stad Ica ontstond ten tijde van de aardbeving vertaalde zich naar paniek, angst en onzekerheid over de toekomst. Een levensecht beeld van deze chaos is te zien in de

documentaire *¡Terremoto!*¹⁵, die het moment van de aardbeving in de zwaarst getroffen stad Pisco laat zien. Deze documentaire is ontstaan nadat een cameraman met de lamp van zijn camera de hulpverleners bijscheen in de nacht van de aardbeving. Tijdens de onderzoeksperiode heb ik tijdens een dagtrip naar Pisco deze video bekeken. In mijn dagboek schreef ik hierover het volgende: “In Pisco werd me al snel duidelijk dat je daar toch echt in de kern van het getroffen gebied bent, daar hebben de mensen de aardbeving zo verschrikkelijk meegemaakt. We hebben de video gezien die is gemaakt door een journalist op het moment zelf. Het was echt schokkend om te zien, mensen die namen schreeuwen, om hulp vragen, gillen van de pijn... Echt heel heftig en confronterend... maar voor mij nog steeds onvoorstelbaar om zoiets écht mee te maken...”¹⁶ Zonder dat hij het wist heeft de cameraman tijdens deze reddingsacties dus alles op film vastgelegd. Overal was het pikkedonker, slechts de lamp van de camera verlichtte de stoffige en ongeordende straten. Ook zijn er beelden toegevoegd die journalisten maakten in de dagen erna. In interviews aan mensen die ze op straat tegenkomen wordt doodleuk gevraagd of zij misschien ook familieleden hebben verloren en of hun huis er nog staat. Als ik de beelden zie ben ik geschokt, zo kun je deze mensen toch niet benaderen?

De manier waarop de aardbeving in deze documentaire wordt weergegeven, maakt nu voor veel Iqueños deel uit van hun ervaring. Wanneer mensen hun verhaal vertellen wordt er regelmatig gebruik gemaakt van de herinneringen die zij hebben aan de documentaire. Ook al is deze dus niet geheel waarheidsgetrouw maar juist sensatiegericht, het is nu één van de stemmen die het collectieve verhaal vormgeven.

invloed van de media

De uitspraken van journalisten draaien er niet omheen. Helaas zijn deze directe vragen geen haastige versprekingen, ze maken onderdeel uit van een doelmatige strategie. Alles draait op dat moment blijkbaar om interessant beeldmateriaal, er wordt niet stilgestaan bij gevoelens en eventuele emotionele gevolgen bij de ondervraagde. Een schok veroorzaken is de eerste gedachte die opkomt bij de media na deze schokkende gebeurtenis, om maar zoveel mogelijk kijk- en verkoopcijfers in de wacht te slepen. Precies om deze reden had ik bij het bekijken van de documentaire mijn vraagtekens over de beweegredenen van de cameraman. Wie weet of hij misschien expres de beelden heeft gemaakt om deze later te verkopen aan televisie? Het verhaal dat de ronde doet over zijn onbenul tijdens het filmen maakt de hele situatie alleen maar spectaculairder en heldhafter.

Net als in de documentaire en op het nieuws is dit fenomeen van mensen shockeren ook waar te nemen in de kranten. Hierin werden op de dagen na de aardbeving veel artikelen

---

¹⁵ *Terremoto* betekent aardbeving. Een officiële titel heeft de documentaire niet, omdat veel Peruanen zelf films in elkaar zetten welke vervolgens op straat te koop worden aangeboden. De film die ik in mijn bezit heb is er ook zo één.

¹⁶ Dagboekfragment 31 maart 2009

geplaatst die de chaos van het moment nabootsten en uitvergrooten. Je hoeft maar een krant open te slaan of je wordt geconfronteerd met schreeuwende koppen, artikelen over heldhaftige mensen die tijdens het reddingsoperaties waren bedolven onder puin, intieme foto's van huilende mensen, of zelfs afbeeldingen van levenloze lichamen. In de nationale krant *Ojo*¹⁷ stond op vrijdag 17 augustus 2007 een artikel getiteld *Horror, destrucción y muerte*, wat kan worden vertaald als 'verschrikking, verwoesting en dood'. "De lijken worden getoond op de pleinen zodat familieleden ze kunnen identificeren. Overlevenden lopen door de straten, bevangen door pijn, paniek, kou, honger en verwarring" zijn de eerste woorden van het artikel. De twee pagina's die het artikel beslaat zijn typerend voor de manier waarop over de aardbeving werd gerapporteerd: confronterend en shockerend. Het is verontrustend hoe invloedrijk deze media in Ica blijken voor de vorming van de collectieve herinnering. Ik heb de Iqueños meegemaakt als mensen die de media snel geloven en zelf slechts minimaal verder reflecteren. Artikelen in kranten en beelden op televisie vormen volgens velen een representatief beeld van wat er is gebeurd. Het gros van de mensen is sensatiegevoelig waardoor de herinnering aan de aardbeving sterk is beïnvloed door dergelijke media-uitingen.

heroic phase

Gelukkig zijn er ook mensen die inzien dat het beeld niet compleet is. Maria: "In de kranten staat veel sensatie. Wij plattelanders lazen in de krant nog niet de helft van wat er echt aan de hand was. De aardbeving was verlies van materiaal, maar het was veel meer dan dat. Het verlies van je huis is het verlies van een gevoel. Hier is je kind geboren, hier ben je getrouwd, je hebt er onvergetelijke momenten beleefd. Misschien wel mooie momenten met je moeder die er nu niet meer is. Het verlies van je huis is een groot sentimenteel verlies, soms is dat nog erger dan materieel verlies. En dát staat niet in de kranten." Muzikant Pedro kan hierover meepraten. Volgens hem zijn er niet alleen mensen gestorven, er zijn ook een heleboel mensen emotioneel uitgeschakeld. Lang na de aardbeving gaan mensen er nog steeds aan de gevolgen hiervan onderdoor. Het verliezen van nabije familieleden of het psychische trauma van wat een persoon heeft meegemaakt kan leiden tot een emotionele dood. Pedro heeft dit zien gebeuren bij zijn oom, die deed op een gegeven moment helemaal niets meer. Hij bewoog niet meer, at niet meer, sprak niet meer, hij was in totale shock. Uiteindelijk is hij hieraan overleden, omdat hij niets meer kon.¹⁸

Door haar ervaring bij de NGO is Maria in staat om verder te kijken dan wat haar wordt voorgeschoteld. Ze neemt niet klakkeloos alles aan wat er gezegd wordt en begrijpt de emotionele schade van haar medemens, niet in het laatste geval omdat zij erover mee kan

---

¹⁷ *Ojo*, vrijdag 17 augustus 2007

¹⁸ Informeel gesprek met muzikant Pedro, 27 maart 2009

spreken. Zelf is zij namelijk ook haar rieten huisje verloren tijdens de krachtige natuurramp. Toen Maria na een onrustige reis eindelijk was aangekomen in Ica werd de grote verwoesting haar duidelijk. Ze zag de kapotte huizen om zich heen en de hulpeloze gezichten van de mensen op straat. “Toen kwam het gevoel dat je je hele leven bezig bent geweest met werken voor iets, een huis, een plaats, van baksteen, van *adobe*¹⁹, van riet, maar het was van jón, iets wat je met je eigen kracht had opgebouwd. Om dat allemaal op de grond te zien liggen, dat was een heel erg trieste ervaring...”²⁰ Terwijl ze dit vertelt verheft haar stem zich even. Haar verhaal is doordrenkt van een gevoel van ongeloof en onmacht, dat dit haar stad nu juist moest gebeuren. Snel herstelt ze zich en haar stem wordt weer zacht. Het is duidelijk dat verslagenheid de overhand heeft genomen op het moment dat zij zoveel huizen in brokstukken op de grond zag liggen. Vanaf het moment dat haar familie weer compleet was maakte het gevoel van onmacht echter plaats voor een gevoel om te moeten helpen. Dit gevoel kan worden geplaatst binnen de eerste fase van het proces waarin mensen hun naasten willen helpen, de *heroic phase*. Marlene, een andere lerares van het José Matías Manzanilla college, geeft dit zeer pakkend aan met haar uitspraak: “Toen ik mijn familie voor het eerst weer zag na de aardbeving voelde ik kracht door me heengaan. Ik wilde meteen helpen waar nodig.”²¹

Wanneer Maria begint te spreken over de mensen om haar heen die de hulp nóg harder nodig hadden dan zijzelf, namelijk de kinderen van de school waar ze werkt, worden de tranen in haar stem pas echt goed hoorbaar. Toch klinkt er ook hoop in haar stem, een positief toekomstbeeld wat ze niemand van zich laat afnemen. Als vrijwilliger bij Decal heeft ze namelijk iets kunnen doen voor deze mensen en de waardering van de buurtbewoners was groot. Bovendien was de hulp die via deze NGO werd verstrekt direct ter plaatse en efficiënt.

“De plaats waar ik werk is een erg arme, eenvoudige plaats. Té arm eigenlijk. Het is een plaats waar veel slechte dingen gebeuren. Er wordt gestolen, er zijn prostituees, drugsverslaafden, delinquenten... Een plaats waar niemand graag heen gaat, waar geen hulp binnenkwam. Toen ging de telefoon vanuit die buurt, de kinderen vroegen om hulp. Dat vond ik heel erg... Wij gingen dus naar deze moeilijke buurten om hulp te bieden, we gingen voedsel distribueren wat was opgestuurd vanuit Lima. Organisatie was op dat moment erg belangrijk. Wij werkten structureel en noteerden alles: hoeveel kinderen heb je, hoe kook je, wat heb je? Dan wisten we: voor morgen hebben we dit en dit nodig. Het was gevaarlijk want in die buurt kon je beter niet komen. Er waren geen kinderen op straat, ze mochten niet buiten komen om hulp te vragen, vanwege de

---

¹⁹ Adobe is een bouwsteen die al eeuwenlang wordt gebruikt bij het bouwen van huizen in Peru, ongeveer 65% van de huizen op het platteland en 35% van de stedelijke huizen bestaan uit dit materiaal. Het is te omschrijven als een lemen bouwsteen, die goedkoop en snel te vervaardigen is door de combinatie van stro met klei. Adobe is een vuurbestendig en stevige bouwsteen, mist het op de juiste manier wordt gebruikt. (http://www.idrc.ca/en/ev-2689-201-1-DO_TOPIC.html, geraadpleegd 6 juni 2009)

²⁰ interview met Maria del Carmen Mayaute Pun, 2 maart 2009

²¹ interview met Marlene (lerares van de school José Matías Manzanilla), 3 maart 2009

delinquenten. De mensen hadden bijna niets, alleen een beetje water en een beetje rijst. Toen wij daar kwamen om deze mensen te helpen werkten ze allemaal zo ontzettend goed mee. Ze kwamen allemaal, en heel geordend kwamen de mensen hun pakketjes halen. Er waren geen rijen, maar iedereen wist wat hij kreeg en wanneer hij dat moest halen.”²²

De buurt waarover Maria spreekt heet *Mollendo*. Het is één van de meest onveilige buurten van Ica, een buurt waar zelfs politieagenten zich liever niet wagen. Veel kinderen van de school waarmee ik samenwerkte komen uit deze buurt. De school staat namelijk aan de Avenida Maurtua, de straat die de grens aangeeft tussen de relatief veilige straat La Mar en de *zona roja* (gevaarlijke buurt), oftewel *Mollendo*. Volgens de directeur van de school valt het wel mee: “In deze school komen de mensen van ‘daar’ niet binnen. Maar ongeveer 30-35% van de leerlingen komt uit die buurt. De rest van de leerlingen komt uit andere buurten [noemt een paar ‘betere’ buurten op]. Dus met betrekking tot delinquentie, daar hebben we niet zoveel last van.”²³

De eerste momenten na de aardbeving waren dus duidelijk te plaatsen binnen de *heroic phase*, wat blijkt uit de directe drang die Maria en Marlene voelden om hun naasten te helpen. Bovendien begon de vorming van een collectieve herinnering al in deze fase, door de kranten en de televisiebeelden die een ongeordende, chaotische sfeer weergaven. Alhoewel meneer Ramos aangeeft dat het wel meevalt met de delinquentie rondom zijn school, is de buurt in de herinnering van veel buurtbewoners toch flink achteruitgegaan na de aardbeving. Toch zijn er ook dingen positief veranderd. Over de herinnering van de Iqueños aan de maanden na de aardbeving gaat het volgende hoofdstuk.

---

²² interview met Maria del Carmen Mayaute Pun, 2 maart 2009

²³ interview met directeur Luis Rolando Ramos Aguirre, 27 maart 2009

HOOFDSTUK 4 | DIRECT NA DE AARDBEVING

“Mijn huis is dan wel ingestort.. maar mijn hoop laat ik niet varen!”²⁴

Wanneer de ergste schokken achter de rug zijn en de grote verwoesting duidelijk is geworden, is het logisch dat de tijd voor de getroffen en even stil staat. Veel tijd om te blijven zitten is er echter niet, er moeten dingen gebeuren. Het jongetje op deze foto is het bewijs van de wilskracht van de Iqueños om aan de slag te gaan en het vertrouwen niet te verliezen, ondanks de hopeloze situatie waarin vele gezinnen terecht zijn gekomen. Door de aardbeving is namelijk de elektriciteit uitgevallen en ook komt er geen water meer uit de kraan. Huizen moeten worden verlicht met vuurtjes, lichtjes van mobiele telefoons en kaarsen. Volgens Maria zorgde het ontbreken van licht en elektriciteit voor een stijging van familiale waarden.

“Er was geen licht. Het klinkt misschien raar, maar omdat er geen televisie en geen licht was zijn we dichter bij elkaar gekomen. Vader en moeder kwamen eerder thuis uit het werk omdat er niks meer te doen was. Dit gevoel van *cariño* [genegenheid] wat al jaren verdwenen was kwam weer terug. Niemand ging de straat op, iedereen was bij zijn familie. Normaal gesproken heeft iedereen zijn kamer om zich terug te trekken, maar in deze dagen niet. We waren allemaal samen in de huiskamer, een moeder met haar kinderen. Mijn kinderen wilden niet dat hun vader wegging om

---

²⁴ afbeelding uit het maandelijks tijdschrift van Codehica (*Comisión de Derechos Humanos de Ica*), oktober 2008

te werken. “Ga nou niet weg papa! Als we doodgaan, dan gaan we liever met zijn allen dood!”
“Maar ik moet toch werken, jongen.” “Nee papa, alsjeblieft! Ga nou niet, ga nou niet !”²⁵

cariño

Maria beschrijft hier de situatie in de dagen na de aardbeving. Uit haar verhaal, maar ook uit vele gesprekken met andere informanten, blijkt dat de heftige ervaring de mensen heeft veranderd. Voor iedereen was de aardbeving verschrikkelijk; “*el fin del mundo*”²⁶ heb ik regelmatig gehoord als zijnde eerste gedachte bij de schokken, maar er waren ook positieve punten. Het gevoel van *cariño* binnen het gezin steeg en ook waren de familieleden bezorgder om elkaar.

“De kinderen waren bang voor de natrillingen die er af en toe nog waren. We waren erg bezorgd om de anderen. Wij stonden als gezin al dicht bij elkaar, maar nu was het gevoel van verbondenheid groter geworden. We hebben gezien dat we niet alleen zijn, dat we gezelschap hebben van elkaar. We zijn meer solidair ten opzichte van elkaar. Het lijkt misschien gelogen, maar dit heeft ons dichter bij elkaar gebracht. Door zulke dingen weet je de toekomst en het leven meer te waarderen.”²⁷

Tot twee keer toe zegt Maria dat het misschien ongewoon lijkt dat een negatieve gebeurtenis zo’n positief effect kan hebben. Deze solidariteit, het gedeelde gevoel dat men gezamenlijk een gevaarlijke gebeurtenis heeft overleefd, past echter precies binnen de tweede fase van het verwerkingsproces, de *honeymoon phase*.

De aardbeving heeft de mensen namelijk dichter bij elkaar gebracht, en er bovendien voor gezorgd dat men zich bewust werd van het leven en van het belang om doelen na te streven. Deze positieve veranderingen in het dagelijks leven staan nog heel levendig in de herinnering wanneer ik ernaar vraag. Het gegroeide gevoel van *cariño* nam verschillende vormen aan, maar de aanwezigheid werd door iedereen beaamd. Ook dit aspect dat in nagenoeg ieder verhaal wel een keer onder de aandacht komt, is een onderdeel van de collectieve herinnering. Het lijkt een vanzelfsprekend onderdeel van het verhaal, het is iets wat niet direct wordt genoemd. Het maakt namelijk deel uit van het persoonlijke aspect van de herinnering, wat voor sommigen nog moeilijk te verwoorden kan zijn in deze fase. Meestal worden de minder emotionele zaken eerst verteld en gaat men later pas in op het persoonlijke, wanneer er specifieker wordt doorgevraagd. Waarschijnlijk is het zo ontstaan doordat mensen er met elkaar over hebben gesproken en het een positieve bijkomstigheid van een negatieve ervaring lijkt te zijn. Door er een positief gevolg aan te geven maakt dat het gebeurde minder erg in de

---

²⁵ interview met Maria del Carmen Mayaute Pun, 2 maart 2009

²⁶ vertaling: “het einde van de wereld”

²⁷ *ibid.* noot 26

herinnering, waardoor dit aspect van de collectieve herinnering ook weer kan worden gezien als een *coping strategy*, een manier om de ervaringen te verzachten in de herinnering.

gezamenlijk koken

Op persoonlijk vlak zijn velen het leven meer gaan waarderen, maar ook de sociale relaties zijn als gevolg van de aardbeving verbeterd. Maria vertelt dat er niet alleen binnen haar gezin, maar ook op het niveau van de buurt veranderingen plaatsvonden. “Als er iets was kwam iedereen naar buiten. We kwamen samen om elkaar te beschermen in de buurt.” Met beschermen doelt Maria op de talloze natrillingen die Ica nog steeds teisterden. Mensen waren bang en zochten steun bij elkaar, en omdat iedereen die angst deelde begrepen de buurtbewoners elkaar.

Omdat de aardbeving plaatsvond in augustus, de Peruaanse winter, was het behoorlijk koud op straat. Ook ware veel mensen hun baan kwijtgeraakt, waardoor er haast geen geld was om aan voedsel en andere levensmiddelen te komen. De koppen moesten zodoende bij elkaar worden gestoken om ervoor te zorgen dat er brood op de plank kwam. Door Decal, in samenwerking met andere hulporganisaties, werden op het José Matías Manzanilla college daarom *ollas comunes* georganiseerd, letterlijk vertaald als ‘gemeenschappelijke pannen’. Een groep vrouwen verzamelde zich in de school, en met ingrediënten die door verschillende hulporganisaties ter beschikking werden gesteld bereidden zij een maaltijd voor de hele buurt. Dit gezamenlijk koken had grote financiële voordelen, want iets klaarmaken voor een grote groep is nu eenmaal voordeliger dan wanneer ieder voor zich voor alle ingrediënten, kaarsen en lucifers zou moeten zorgen. Mede door dit initiatief voelden de mensen uit de buurt zich met elkaar verbonden. Volgens de Iqueños groeide dit gevoel vanzelf doordat iedereen hetzelfde had meegemaakt en in een vergelijkbare situatie terecht was gekomen; een typisch voorbeeld van menselijk gedrag tijdens de *honeymoon phase*.

buurtteams

De buurt vond niet alleen bescherming bij elkaar als er zich natrillingen voordeden, ook beschermden zij zich tegen roofovervallen die plaatsvonden na de aardbeving. Naast een groeiende solidariteit, steeg volgens veel Iqueños namelijk ook de delinquentie in de stad. Bijna alle informanten vertelden dat het gevoel van onveiligheid groeide. Veel mensen kregen door de aardbeving ineens goede redenen om tot criminaliteit over te gaan, zo verhaalden ze, waardoor men veel oplettender moest worden. Vele dieven sloegen hun slag tijdens deze periode waarin controle ver te zoeken was. In de buurt *Mollendo* kwam er zelfs helemaal geen politie, het was daar volgens hen veel te gevaarlijk. Om ervoor te zorgen dat de spullen die hen nog restten niet

werden weggenomen, werden er buurtteams ingezet die de huizen moesten bewaken tegen plundersaars.²⁸

Met de constatering van de Iqueños dat de delinquentie na de aardbeving is gestegen, is de projectcoördinator van Decal, Moises Zamora Aguilar, het eens. Volgens hem zijn er na de aardbeving gegronde redenen ontstaan voor mensen om het criminele circuit in te gaan. Veel mensen hebben hun werk verloren, en door de huidige economische crisis is het moeilijk om nieuw werk te vinden. Mensen worden gedwongen om op een andere manier aan geld te komen, want voor een dak boven je hoofd en een deken in de nacht kun je ver gaan. Meneer Zamora Aguilar probeert delinquentie niet te rechtvaardigen, maar hij denkt wel dat er veel mensen zijn voor wie het een uitweg is, omdat het vaak een makkelijke en snelle manier is om aan geld te komen. Wanneer er vanuit de regering geen oplossingen worden aangereikt, dan wordt hun leefwijze een gewoonte en wordt het steeds moeilijker om delinquentie terug te brengen. De overheid moet de mentaliteit van deze mensen veranderen, zodat de bevolking op een legale manier onafhankelijk kan zijn.²⁹

Echter, volgens de *Policía Nacional del Perú* (PNP) valt het wel mee met de stijging van de delinquentie in de stad Ica. De politie wil niet beweren dat er niet is geplunderd, want dat is absoluut een feit, maar wel dat het nogal werd opgeblazen. Agenten vertelden me dat er twee redenen zijn waarom het lijkt dat er inderdaad meer criminaliteit in Ica is. Ten eerste heeft het te maken met communicatie vanuit de media. Kranten willen een figuurlijke schok veroorzaken, dat werkt namelijk goed voor de verkoopcijfers. Door de stijging van de delinquentie uitvergroot weer te geven gaan de mensen dat geloven en ontstaat er een golf van angst. Ten tweede worden er meer cijfers geregistreerd doordat er meer politiestations zijn gekomen en doordat agenten meer en beter zijn gaan registreren. Bovendien is het merendeel van de geregistreerde misdaden incidenteel, aldus de agenten. Ook zijn er na de aardbeving veel mensen verhuisd, mensen uit 'slechte' buurten verhuisden naar betere. Vervolgens bleven de 'slechte' buurten achter met een hoge concentratie criminaliteit. De criminaliteit is dus niet gestegen, maar geconcentreerd in bepaalde buurten, waaronder *Mollendo*. De cijfers lijken dus op een stijging te wijzen, terwijl er in werkelijkheid misschien wel minder delinquentie is.³⁰

Het feit dat de buurtbewoners aangeven dat zij zich minder veilig voelen in hun buurt, terwijl daar volgens de politie geen directe aanleiding voor is, laat zien dat het collectieve verhaal over de aardbeving voor een groot deel wordt beïnvloed door de media. Cijfers worden uit de context gehaald en er wordt nieuws geselecteerd dat aantrekkelijk is voor de verkoop. Mensen geloven wat er wordt geschreven, en dus bepalen de kranten de werkelijkheid.

---

²⁸ informeel gesprek met buurtbewoner David

²⁹ interview projectcoördinator Decal (Moises Zamora Aguilar), 19 maart 2009

³⁰ interview *Policía Nacional del Perú* (PNP), 3 april 2009

loze beloftes

Er werd in de kranten niet alleen sensationeel nieuws geschreven. Naast schokkende berichten werd er in de dagen na de aardbeving via de kranten bovendien veel goeds beloofd aan de inwoners van de getroffen steden. In de regionale uitgave van de krant *Correo*³¹ belooft president Alan García het volgende: *“Ica y Pisco volverán a ser zonas turísticas de antes”*³², een belofte waar nog steeds niets van is te zien. De inwoners van Ica vertrouwen op het beeld dat de kranten hen voorschotelt, het bepaalt voor een groot deel hun eigen visie op de aardbeving. In veel gesprekken die ik heb gevoerd ging het dan ook om de loze beloften van de regering en over de ongecontroleerde situatie van het moment. De krant *El Peruano* van 24 augustus 2007 zegt bijvoorbeeld dat er een fonds in het leven is geroepen dat S/.260 miljoen – ongeveer €65 miljoen – zal verschaffen voor de getroffen gezinnen. Van dit fonds, *Forsur (El Fondo para la Reconstrucción Integral de las Zonas Afectadas por los Sismos)*, is tot op de dag van vandaag nog niets te merken. Vele gezinnen wachten dus al anderhalf jaar op een som geld die door de regering al in enkele weken na de aardbeving aan de mensen is beloofd.

Op deze manier creëren de media een beeld bij de mensen dat deel zal worden van hun herinnering. De beloften van de president en later de negatieve berichtgeving omdat er van dit alles niets terecht komt leidt tot spanningen onder de mensen. Sommige mensen hebben wel hulp gekregen, terwijl anderen nog wachten.

Met andere woorden, de hulp van de regering komt maar traag op gang. Veel mensen klagen over het beleid van de huidige president Alan García. Volgens hen had de vorige president, de vanwege corruptie gevangengenomen Fujimori, veel beter gehandeld in een dergelijke situatie. Veel lof is er wel over internationale organisaties die er al snel bij zijn om voedsel, kleding en medicijnen te brengen. Er zijn zelfs dokters overgevlogen uit Cuba om het lokale ziekenhuispersoneel bij te staan, internationale hulp die ten eerste wordt gewaardeerd. Enkele artsen zijn zelfs gebleven en helpen tot op de dag van vandaag nog mee in Peruaanse ziekenhuizen.³³

Dit verhaal over Cubaanse artsen is wederom iets dat in elk verhaal terugkomt wanneer het gaat over de hulpverlening. Het is een gestandaardiseerd verhaal dat is doorgegeven van mond tot mond. Ook al is niemand die ik heb gesproken zelf in aanraking geweest met één van deze artsen, iedereen verkondigt zijn blijdschap over de grote harten van de Cubaanse doktoren. Waarschijnlijk is een belangrijke reden hiervoor het feit dat de Cubaanse hulpverleners langer bleven dan anderen. Normaal gesproken vertrekken hulporganisaties weer na enkele maanden uit een rampgebied, en de bevolking blijft dan achter met grote teleurstelling. Voor hen bepalen de gevolgen namelijk nog steeds het verloop van iedere dag, maar het gebeurde is uit de

---

³¹ *Correo*, Ica, zondag 16 augustus 2007

³² vertaling: *“Ica en Pisco zullen weer de toeristische gebieden worden die ze voorheen waren.”*

³³ informatie verkregen uit verschillende interviews en informele gesprekken (o.a. Maria, Moises en Kata)

publieke aandacht verdwenen en slachtoffers blijven alleen achter met hun zorgen over de toekomst.

Zoals uit dit hoofdstuk is gebleken, zorgde de *honeymoon phase* voor een groeiend gevoel van *cariño* en saamhorigheid bij de buurtbewoners. Tegelijkertijd ontstond er een gezamenlijke klaagzang tegen de langzame hulp van de overheid die in verschillende media werd getoond, een belangrijke toonaangever voor de collectieve herinnering. In het volgende hoofdstuk zal blijken dat de hierop volgende fase, de *disillusionment phase*, voor veel getroffenen de moeilijkste fase van het verwerkingsproces is. Dit geldt mede doordat het idee van de trage hulp niet alleen aanwezig is in de herinnering van de mensen, maar ook in de realiteit, en het zorgt ervoor dat veel mensen niet verder kunnen.

HOOFDSTUK 5 | ANDERHALF JAAR VERDER

Samen met mijn Spaanse lerares Teshy loop ik langs de plaats waar anderhalf jaar geleden haar huis nog stond. “Hier woonde ik. Op deze plaats stond een muur en daar was dan de keuken, daar de huiskamer. We hadden het hier goed, het was een mooi huis.” Ze heeft tranen in haar ogen. Ik vraag of ze hier wel vaker komt. “Af en toe. Ik ga er meestal niet met opzet heen, maar soms kom ik er toevallig langs. Dat is dan altijd erg moeilijk, om die lege plek te zien waar je bent opgegroeid. Er is niks meer van over.”³⁴ En inderdaad, er is geen steen meer die op een andere staat. Opvallend is dat er ook nog geen tekenen zijn van wederopbouw. Het enige wat er is gebeurd is het opruimen van de grootste brokstukken, maar nieuwe huizen zijn nog niet in aanbouw. De mensen in Ica zijn nog niet vol overtuiging begonnen aan de reconstructie van hun stad, een teken dat veel mensen nog in de *disillusionment phase* zitten.

kinderen

Het is ten tijde van mijn onderzoek inmiddels anderhalf jaar na de aardbeving, maar nog steeds wordt voor veel mensen het dagelijks leven grotendeels bepaald door de veranderingen die dat ene moment teweeg heeft gebracht. Op het José Matías Manzanilla college heb ik aan een klas leerlingen in de leeftijd van twaalf tot vijftien jaar, gevraagd of ze hun herinneringen aan dat ene moment kunnen opschrijven. Vier van deze verhalen spraken me zodanig aan, dat ik met hen in een groepsgesprek over hun ervaringen heb gesproken. In tegenstelling tot de eerste keer dat ik ze zag, samen met de rest van de leerlingen, zijn de kinderen nu opvallend rustig. Tijdens het gesprek wordt duidelijk dat de kinderen in een moeilijke periode zitten. De meeste van hun familieleden zijn erg arm en soms moeten de kinderen daarom bijspringen om het hoofd boven water te houden. Alle vier hebben ze grote veranderingen gemerkt in hun leven sinds de aardbeving, maar de kinderen laten geen traan. Over hun toekomst zijn ze positief, als ik terug zou komen over tien jaar dan zouden ze vast op de universiteit zitten. Ook goede beroepen hebben de kinderen al voor ogen, namelijk rechter, advocaat, ingenieur en dokter. Hun positieve blik op de toekomst verraadt dat de kinderen al verder in het verwerkingsproces zijn dan hun ouders. Het leven is vandaag de dag ook voor hen misschien een stuk minder zorgeloos, maar eerder dan de rest van hun familie zijn zij in staat om te beginnen aan de reconstructie. Volgens Hodgkinson & Stewart (1998: 20) kunnen traumatische gebeurtenissen bij kinderen namelijk veel problemen veroorzaken, maar deze zijn meestal van korte duur en hebben geen invloed op de lange termijn.

Na het gesprek met de leerlingen heb ik de vier moeders uitgenodigd, apart van elkaar,

---

³⁴ informeel gesprek met Teshy, maart 2009

om te praten over hun ervaringen en over wat zij met hun kinderen zagen gebeuren na de aardbeving. De manieren waarop de moeders in het leven staan en hun verhalen zijn een wereld van verschil, alhoewel de manier waarop zij hun ervaringen vertellen erg tekenend is voor de fase van het verwerkingsproces waarin zij op dit moment zitten. Het is duidelijk aan de moeders te merken dat hun kinderen een belangrijke positieve rol spelen voor de verwerking. Zij zijn voor de ouders de reden dat zij hun strijd voor een goede toekomst nog niet hebben opgegeven. Soms hebben de kinderen hen wel behoorlijk angst aangejaagd, bijvoorbeeld wanneer er 'aardbevinkje' werd gespeeld. Ze begonnen dan ineens te schreeuwen: "¡Temblor, temblor!"³⁵ Iedereen schrok daarvan, maar voor de kinderen gold dit spelletje als een manier om met hun ervaring om te gaan. Dit 'post-traumatisch spelen' is een unieke manier van verwerking voor kinderen. Ook kunnen kinderen soms weer wat achteruit kunnen gaan in hun ontwikkelingsprocessen, maar verder verschilt hun manier van verwerken niet veel met die van volwassenen (Hodgkinson & Stewart, 1998: 19).

Wanneer ik begin over mijn gesprek met hun zoon of dochter, dan verschijnt er bij de meeste moeders een glimlach op het gezicht en een trots verhaal is het gevolg. Rocío bijvoorbeeld redde haar konijntje toen de aarde begon te trillen. Cristhian wil later net als zijn broer rechten gaan studeren zodat hij zijn familie kan helpen. Elmer is een ingetogen maar erg intelligente jongen, hij kan zijn gevoelens goed uiten en is duidelijk de oudste thuis. En Victoria weet haar gezin, die in een uitermate armoedige situatie leeft, maar al te goed bij te springen. Uit alles blijkt dat de kinderen er onbewust voor zorgen dat hun ouders deze moeilijke dagen beter doorkomen.

ingestorte huizen

"Een aardbeving is een probleem wat de natuur met zich meebrengt. Er zijn ook problemen die mensen zichzelf aandoen zoals atoombommen, oorlogen, economische crises, noem maar op. Het is de mens die zichzelf verwoest met dat soort situaties. Maar tegen deze natuurlijke problemen is er niets in te brengen, daar moet je als mens gewoon bestand tegen zijn."³⁶ Dit zijn de woorden van meneer Ríos Rodríguez, werkzaam bij de *Dirección Regional de Educación Ica* (DRE). De directeur van het nationale veiligheidsinstituut Indeci (*Instituto Nacional de Defensa Civil*)³⁷ stelt daarentegen dat de Iqueños juist tijdens een natuurramp zoals deze wel invloed op het verloop van de situatie hebben. Volgens hem moet dan ook de vraag gesteld worden of de aardbeving puur een natuurramp was, of dat er ook menselijke factoren bij kwamen kijken.

Veel mensen zijn ervan overtuigd dat er een groot deel van de ellende voorkomen had kunnen worden wanneer de huizen steviger waren gebouwd. Meneer Bernardino Chinaro legt

---

³⁵ vertaling: "Trilling, trilling!"

³⁶ interview met *Dirección Regional de Educación* (José Santiago Ríos Rodríguez), 8 april 2009

³⁷ interview met *Instituto Nacional de Defensa Civil* (César Bernardino Chinaro), 13 april 2009

uit dat veel huizen zijn ingestort omdat er geen rekening werd gehouden met de bouwvoorschriften. Veel mensen beklagen zich over het feit dat hun huis van *adobe* was en zodoende niet stevig genoeg, maar *adobe* is volgens hem juist een prima bouw materiaal. Het moet echter wel op de juiste manier gebruikt worden. Bovendien is het niet mogelijk om oneindig veel verdiepingen te bouwen op een gebouw waarvan de fundering te zwak is. Deze technologische aspecten veranderen de betekenis van de aardbeving. Het is niet meer zomaar een natuurramp, maar een ramp die deels door menselijke fouten voor zulke grote consequenties heeft gezorgd.

Tevens vroegen veel *Iqueños* om toestemming voor restauratie van hun huis, waarmee de gemeente niet altijd instemde. Volgens de *Instituto Nacional de Cultura*, oftewel de Peruaanse monumentenzorg, wilden de mensen hun huizen niet restaureren in de koloniale stijl, maar zij wilden moderne huizen. Omdat het voor het cultureel nationaal erfgoed van belang is dat de koloniale huizen zoveel mogelijk geconserveerd worden, gaf de gemeente inderdaad niet zomaar aan iedereen toestemming voor een verbouwing. Dit leidde ertoe leidde dat veel huizen in slechte staat waren ten tijde van de aardbeving. Toen er vervolgens een aardbeving plaatsvond, hebben een aantal mensen hun eigen huis met de grond gelijk gemaakt om te kunnen profiteren van de situatie, terwijl hun huis eigenlijk nog in goede staat was. Nu zij in aanmerking zouden komen voor hulp, konden ze immers een compleet huis naar eigen smaak bouwen.³⁸

In alle situaties zijn er mensen die misbruik maken van het ongeluk van anderen. Zo had de overheid een *bono* ingesteld, dat was een bon die een gezin recht gaf op materiaal om een nieuw huis te bouwen. Er wordt gezegd dat sommige gezinnen soms tweemaal hulp ontvingen, waar anderen maanden later nog steeds zaten te wachten. Dit was te wijten aan vriendjespolitiek die heerste in de lokale overheid: eerst worden familieleden en getroffen vrienden geholpen voordat de onbekenden aan de beurt zijn. Bovendien woonden er soms twee gezinnen onder één dak, bijvoorbeeld vader en zoon die beiden hun gezin hadden. Beide gezinnen kwamen in aanmerking voor hulp, dat ze konden gebruiken om één huis te laten bouwen. De kansen op een nieuw huis waren dus uitermate ongelijk verdeeld.

Het gevoel van solidariteit dat was ontstaan in de periode direct na de aardbeving was ten tijde van mijn onderzoek al behoorlijk verslapt. Mensen waren weer meer met zichzelf bezig, en de onderlinge band tussen buurtbewoners die zo sterk leek te zijn werd weer steeds minder belangrijk. Het contact dat men eraan overhield heeft bleef voornamelijk bij groeten wanneer je elkaar op straat toevallig tegenkomt. Deze terugval is kenmerkend voor de *disillusionment phase*. Waar de *honeymoon phase* nog sterk de aandacht richtte op positieve gevoelens, tijdens de daaropvolgende fase is de andere kant van de medaille zichtbaar. Er ontstaat woede en soms

---

³⁸ gesprek met *Instituto Nacional de Cultura* (INC), 6 april 2009

zelfs haat, veel plannen lijken te mislukken en het toekomstbeeld is hierdoor vaak niet al te rooskleurig.

De spanningen en contrasten die in de samenleving ontstonden als gevolg van deze politieke en sociale factoren, waren tijdens mijn veldwerkperiode nog goed op te merken. Er waren nog steeds mensen die geen hulp hadden gekregen, terwijl anderen al in mooie huizen woonden die zij hadden kunnen bouwen. De ontevredenheid werd door deze slecht georganiseerde hulpverlening dus alleen maar groter. Over het algemeen waren de Iqueños ten tijde van het onderzoek positief over hun toekomst. Toch leek het erop dat velen van hen nog in de *disillusionment phase* zaten. Omdat de hulp van de regering zo traag in beweging kwam, duurde het voor sommige mensen erg lang voor zij eindelijk een nieuw huis konden bewonen. Sterker, er zijn zelfs nú nog mensen zonder huis. Uit veel gesprekken met mensen bleek dat zij het gevoel hadden niet vooruit te kunnen wanneer deze basisbehoefte niet was vervuld. Omdat er al een behoorlijke tijd is verstreken sinds de aardbeving, durven mensen ondertussen voorzichtig naar de toekomst te kijken en plannen te maken. Het feit dat deze plannen door de situatie waarin zij al lange tijd verkeren zeer moeilijk realiseerbaar zijn, maakt de gedachten van de mensen echter pessimistisch. De overgang naar de volgende fase, waarin levens worden gereconstrueerd en opnieuw ingevuld, is voor deze mensen gewoonweg nog niet te maken.

symbolisme

Voor veel mensen die ik heb gesproken is er een relatie tussen de plaats waar ze zich op het moment van de aardbeving bevonden en de angst die ze toen voelden. Mirtha Chacaltana Pisconte, die lesgeeft op het José Matías Manzanilla college, vertelde me dat ze zich bevond in het kantoor van een plaatselijke NGO toen de aardbeving begon.

“We besteedden er eerst niet echt veel aandacht aan, maar daarna werd het erger. Toen gingen we uit het gebouw, we gingen naar het park. De bomen bewogen heen en weer, alsof ze van elastiek waren. Ineens ging het licht uit en de kerktoeren van Luren viel eraf. *¡Es el fin del mundo!* hilde ik, het hield maar niet op. Het was verschrikkelijk... Rampzalig... Heel tragisch...”³⁹

Met haar handen en armen zet Mirtha haar woorden kracht bij. Ze zegt dat veel mensen een trauma aan dit moment hebben overgehouden, inclusief zichzelf. Tegenwoordig krijgt ze de kriebels als ze langs het kantoor van de NGO komt. Omdat de plaats is waar ze de aardbeving heeft ervaren, doet het haar steeds weer aan die trieste momenten terugdenken. Ook Maria was erg bang toen ze voor haar werk weer naar Lima moest. “Het is vreemd om de confrontatie weer aan te gaan met de plaats waar je die angst hebt gevoeld. Dat voel je dan opnieuw, al weet je best

---

³⁹ interview met Mirtha Chacaltana Pisconte, 4 maart 2009

dat dit gevoel niet op de werkelijkheid is gebaseerd. Maar je moet ermee om leren gaan, je kunt de angst alleen overwinnen door weer met diezelfde angst in aanraking te komen.” Het vreemde aan deze uitspraak is dat Maria wel wéét dat er een confrontatie zal moeten komen, maar ze is daar blijkbaar nog niet aan toe.

Mirtha is getrouwd en heeft drie dochters, maar thuis praten ze nauwelijks meer over de aardbeving. Op die manier hoopt ze dat haar dochters de ervaring snel zullen vergeten. Door de ervaring te negeren, hoopt Mirtha haar kinderen te beschermen voor de angst die de ervaring met zich mee zou kunnen brengen. Dit werkt ook andersom, kinderen willen vaak niet met hun ouders praten omdat ze bang zijn dat de ouders zich zorgen zullen gaan maken (Hodgkinson & Stewart, 1998: 19). Mirtha denkt de meerderheid van de Iqueños het met haar manier van verwerken eens is. Op een individuele manier je ervaringen verwerken en er verder niemand mee lastig vallen, dat is volgens haar het beste. Als ik haar vervolgens vraag of een monument ter nagedachtenis aan de slachtoffers in Ica een goed idee zou zijn, kijkt ze me in eerste instantie vragend aan. Net als de meeste van mijn informanten heeft ze daar nog geen ogenblik over nagedacht. Wanneer ik dezelfde vraag aan Maria voorleg schudt ze haar hoofd. “Nee. Ieders ervaring is heel verschillend. Als je langs dit monument komt, dan denk je automatisch weer terug aan die gebeurtenis. Wat wij willen is goede voorbereiding op dit soort natuurrampen, maar we willen er later niet meer aan terugdenken. De Iqueños willen het vergeten.” Ook is er iemand die bij wijze van antwoord op deze vraag zijn wenkbrauwen optrekt, alsof ik gek geworden ben. “Nee”, zegt hij. “Er zijn dingen die veel belangrijker zijn: dat mensen weer goed kunnen leven, na het vallen weer op kunnen staan en vooruit kunnen.”⁴⁰ Deze woorden zijn karakteristiek voor de manier waarop de Iqueños op dit moment over een monument denken. Eerst zijn er volgens hen andere dingen belangrijker voordat er tijd kan worden besteed aan een herdenkingsteken.

Ook Moises Zamora Aguilar van Decal geeft aan dat een monument op dit moment geen prioriteit is. “Voor veel mensen is de aanleg van een waterleiding veel interessanter. Het is voor hen moeilijk en onlogisch als de staat tijd en geld gaat besteden aan een monument, terwijl er nog zoveel mensen op hulp wachten. Wij kunnen het ons niet zo goed voorstellen misschien, maar als je geen verwarming hebt of geen dak boven je hoofd, dan geef je niet zoveel om een monument.” Deze uitleg van meneer Zamora Aguilar slaat de spijker op zijn kop. “In eerste instantie moet er voorrang worden gegeven aan de reconstructie van huizen, zodat mensen weer normaal kunnen leven. Als het zover is, dan is het wel belangrijk dat we duidelijk maken dat we aan deze mensen denken en dat we de dag herdenken. Herinneren en mensen bewust maken van deze gebeurtenis.” Met andere woorden, hij geeft aan de dat stadsbewoners nu nog niet klaar zijn voor een monument. Wanneer de mensen de *disillusionment phase* voorbij zijn en

---

⁴⁰ interview met *Instituto Nacional de Defensa Civil* (César Bernardino Chinaro), 13 april 2009

kunnen beginnen aan de reconstructie van hun leven, dan is er wellicht plaats voor een monument in de stad, zodat men gezamenlijk kan terugkijken naar de aardbeving. Nu ligt de gebeurtenis nog te vers in het geheugen en hebben mensen nog niet voldoende tijd gehad om de ervaring te vertalen naar een herinnering.

Bovendien geeft zijn uitspraak weer dat er een verschil is tussen direct getroffen en omstanders. Voor mensen die nog dagelijks te maken hebben met gevolgen van de aardbeving, is de herinnering moeilijker en duurt het verwerkingsproces langer. Er zijn in Ica ook mensen die de aardbeving wel hebben meegemaakt, maar door hun sociaal-economische achtergrond geen slachtoffers zijn geworden. Zij hebben de ervaring op een andere manier meegemaakt en denken op dit moment zodoende ook anders over het herdenken van de gebeurtenis.

Met andere woorden, veel Iqueños zitten tot op de dag van vandaag nog in een moeilijke situatie. Mensen die de aardbeving van een afstand hebben beleefd, hebben de mogelijkheid om sneller door te gaan naar de volgende fase van het verwerkingsproces, namelijk de reconstructie. Het gedeelte van de bevolking dat echter grote gevolgen heeft ondervonden voor hun dagelijks leven, hebben hier meer moeite mee. Hoewel zij in gedachten misschien al een eind verder zijn, bepaalde politieke en sociale factoren zorgen ervoor dat hun verwerkingsproces stagneert. Het belangrijkste is dat de basisbehoeften van een gestructureerd leven, zoals een dak boven je hoofd en een baan, door de overheid worden aangeboden. Wanneer dat tot een goed resultaat is gebracht, dan kunnen de Iqueños daadwerkelijk verder met hun leven. Met het oog op een betere toekomst is het dan eindelijk mogelijk om met goede moed te beginnen aan de wederopbouw.

HOOFDSTUK 6 | EEN BETERE TOEKOMST

Ondanks het feit dat veel Iqueños nog niet in de *reconstruction phase* zijn beland, houden de meeste mensen er toch een positief toekomstbeeld op na. De aardbeving, met al zijn negatieve gevolgen, heeft dus toch iets goeds meegebracht: gegroeide solidariteit, bewustwording van vergankelijkheid en dus “pluk de dag”. Er is iets goeds uit deze negatieve gebeurtenis naar voren gekomen, en dat is te merken in de wijze waarop de Iqueños denken over de toekomst. Zelfs de mensen die alles hebben verloren en elke dag een strijd leveren om hun kinderen te kunnen voeden en naar school te laten gaan, zoals de moeder van Cristhian, kunnen het leven meer waarderen en richten hun blik hoopvol op de toekomst. Er zijn mensen die liever bij de dag leven, omdat de toekomst teveel onzekerheden geeft. Een voorbeeld hiervan is de moeder van Victoria. Pas wanneer zij weer een aantal zaken op orde heeft, zoals een eigen huisje en een betere baan, dan kan ze verder kijken.

de ogen geopend

Naast de gevolgen van de aardbeving is ook de wereldwijde economische crisis voor velen een domper op het toekomstbeeld dat ze hadden geschapen. Waar de mensen zelf niets kunnen inbrengen wordt er veel verwacht van de overheid, zoals op het gebied van werkgelegenheid en gezondheidszorg. Ondanks dat er weinig vertrouwen is in de overheid zien mensen de toekomst van de stad als geheel over het algemeen toch positief. Volgens de kinderen komt er binnen nu en vijf jaar meer groen, en volgens de volwassenen komen er meer banen. Zelfs de mensen die een meer realistische kijk op de toekomst hebben doordat zij beter op de hoogte zijn van bepaalde feiten, zoals meneer Zamora Aguilar van Decal, hebben hoop op een betere toekomst. Hij werkt vandaag de dag nog steeds samen met regio's die met gevolgen van de aardbeving te kampen hebben. NGO Decal heeft verschillende structurele plannen opgezet om de toekomst voor getroffen en weer wat positiever te doen lijken.

”We zijn ons veel bewuster geworden van het leven, omdat wij de mogelijkheid hebben om verder te leven. Zoals veel mensen die dit werk doen, zeggen wij: het opent je ogen, het leert je het leven te waarderen. We zijn ons ervan bewust dat je alles zomaar in één klap kunt verliezen. Sommige mensen zijn nu veel vriendelijker, het zijn andere personen. Ze zijn echt veranderd na de aardbeving, meer betrokken, werken beter samen. Mensen knappen hun huizen op, leggen tuintjes aan. Er zijn veel mensen die leven alsof elke dag de laatste kan zijn. Bij veel mensen zie je meer vrolijkheid op hun gezicht, omdat ze durven genieten van elke dag.”⁴¹

---

⁴¹ interview projectcoördinator Decal (Moises Zamora Aguilar), 19 maart 2009

Maria, die ook werkzaam is bij Decal, stemt hiermee in. Volgens haar is zijzelf ook opener geworden naar andere mensen toe, ze heeft meer oog voor andere mensen die hulp nodig hebben. Maria is naar eigen zeggen op een emotionele manier veranderd, ze kan bijvoorbeeld de liefde van haar kinderen beter waarderen. Mensen zijn in het algemeen meer solidair geworden naar elkaar toe, er is een bepaalde levendigheid aanwezig die er eerst niet was. Als individu moet je daar jouw deel uit kunnen halen om verder te leven.

Voor in de nabije toekomst hoopt Maria dat families door kunnen leven in harmonie, en met veel onderlinge liefde. De verandering die in de harten van de mensen plaatsvond, namelijk meer *cariño*, zorgt ervoor dat dingen ten positieve kunnen veranderen. Mensen durven initiatieven te tonen om hun levenssituatie te verbeteren. Voor de aardbeving hadden veel mensen niet veel verwachtingen van het leven. Nu ze zich echter realiseren dat het leven een tijdelijke periode is, beseffen zij zich dat je alles eruit moet proberen te halen wat erin zit.

Volgens meneer Zamora Aguilar zijn het vooral de jongeren die positief zijn ingesteld, en met hun denkbeelden inspireren zij ook hun ouders. “Jongeren zijn niet bang om dingen te willen, om plannen te maken voor hun eigen toekomst. Ouders niet, die zitten vast in een bepaald denkbeeld. Maar de kinderen zien meer mogelijkheden, een wereld die aan hun voeten ligt. Er komen bijvoorbeeld jongeren uit de jungle om hier te werken, ze doen een driejarige opleiding agricultuur waar ze leren over sinaasappelplantages, de productie van avocado, noem maar op. Als die jongeren dan weer thuis komen en ze vertellen dit soort dingen aan hun broers en zusjes, dan krijgen zij ook een bredere oriëntatie, hoop op een betere toekomst. De hoop die deze jongeren hebben moeten wij als samenleving koesteren, want het is voor iedereen van belang.” Met het werk dat hij verricht voor de NGO helpen ze vooral veel mensen van buiten de stad, mensen die een lagere economische situatie hebben. De organisatie levert schoolmateriaal en helpt mensen met het bouwen van een nieuw huis. Ze hebben al goede resultaten geboekt en veel waardering verkregen voor hun acties. “Als je dan de vriendelijkheid van de mensen voelt, dan doet dat je goed. Het geeft ons het idee dat de perspectieven van de mensen veranderen.”

voorbereiding en verbetering

Niet alleen in de hoofden van de mensen zal er veel gaan veranderen. Volgens de politie zal het politiekorps zich in de komende jaren flink uitbreiden zodat er meer controle op de criminaliteit in de stad zal zijn. Het politieorgaan zal dus sterker worden, maar er moet rekening worden gehouden met het feit dat er altijd buurten zullen zijn met veel criminaliteit. Wanneer de ene grote leider is opgepakt dan neemt zijn neef het weer over, en zo kun je nooit ieder individu onder controle hebben. Er moet volgens hen daarom worden samengewerkt met sociale instanties die delinquenten kunnen motiveren om het rechte pad te volgen.

Tevens heeft het regionale bestuur van onderwijs hoop op een betere toekomst. Verschillende scholen en hulporganisaties zijn na de aardbeving samengekomen en hebben noodplannen opgezet, welke vervolgens succesvol zijn uitgevoerd. Wanneer er eventueel weer een aardbeving zal plaatsvinden, weet men dus hoe leraren met getraumatiseerde leerlingen om kunnen gaan. Bovendien kan het programma ook in andere landen worden ingezet, waardoor Ica misschien hulp kan verlenen aan mensen in vergelijkbare situaties.⁴²

Tenslotte hoopt meneer Bernardino Chinaro van het nationale veiligheidsinstituut dat de bevolking lering zal trekken uit deze ervaring. Er zijn bepaalde regels die hopelijk beter nageleefd zullen worden. Met de seismologische kennis die de stad bezit moet het mogelijk zijn om als stad beter voorbereid te zijn op natuurlijke rampen als aardbevingen. Iedereen weet dat Ica zich in een regio bevindt waarin het risico hierop groot is. Volgens meneer Bernardino Chinaro moet de bevolking hiermee aan de slag, dan zal het een volgende keer niet zo'n grote verrassing zijn en zullen de mensen weten wat hen te doen staat. Wat betreft het bouwen van huizen zijn de Iqueños volgens hem al op de goede weg. Bij alles wat er nu wordt gebouwd houdt men rekening met de kansen op een volgende aardbeving. Het besef komt langzaam, maar het gaat de goede kant op. Bovendien, zo vertelt hij, verandert ook het aanzicht van de stad ten goede. Er zijn al meer stoplichten op de straten. Ica heeft gewoon nog meer tijd nodig, maar dan kan het straatbeeld en het imago volgens hem flink veranderen. De uitstraling van de stad, de sociale voorzieningen en de criminaliteit, er wordt allemaal aan gewerkt.⁴³

---

⁴² interview met *Dirección Regional de Educación* (José Santiago Ríos Rodríguez), 8 april 2009

⁴³ interview met *Instituto Nacional de Defensa Civil* (César Bernardino Chinaro), 13 april 2009

HOOFDSTUK 7 | CONCLUSIE

“¡Es el fin del mundo!” Voor vele bewoners van de stad Ica was dit de eerste gedachte die door het hoofd schoot bij het voelen van de immense trillingen. Nadat de aardbeving Ica op zijn grondvesten deed schudden op 15 augustus 2007, werd er bij de Iqueños een proces in werking gesteld om deze traumatische ervaring te kunnen verwerken. Dit verwerkingsproces behelst vier chronologische fases, namelijk de *heroic, honeymoon, disillusionment* en *reconstruction phase*. Eén van de manieren waarop mensen een traumatische gebeurtenis verwerken is door de ervaring om te zetten in een herinnering. Herinneringen kunnen op verschillende manieren worden vormgegeven, onder andere door het vertellen van verhalen. Om antwoord te vinden op de hoofdvraag ... *Hoe vormen narratieven over herinneringen aan de aardbeving van 15 augustus 2007 de betekenis die betrokkenen uit de Peruaanse stad Ica geven aan de persoonlijke en sociale gevolgen van deze natuurramp?* ... is er in dit onderzoek gebruik gemaakt van de narratologie als manier om de herinneringen van mensen naar boven te halen.

De analyse van de verhalen die de informanten hebben verteld, geeft een goed beeld van het verwerkingsproces van de Iqueños. Het gaat dan niet slechts om persoonlijke herinneringen, maar ook om de collectieve herinnering die ontstaan is na het gezamenlijk meemaken van de aardbeving. De mensen vullen het ‘model van het narratief’ in met de eigen persoonlijke ervaringen, maar deze ervaringen worden gefilterd door invloeden van buitenaf. Nooit zal iedereen precies hetzelfde verhaal vertellen, omdat persoonlijke aspecten van belang blijven. Toch zijn er overkoepelende factoren die in nagenoeg elk verhaal aan bod komen. Analyse van de narratieven heeft dan ook geleid tot de belangrijke bevinding dat in de stad Ica vooral de media een belangrijke factor is geweest tijdens de vorming van deze collectieve herinnering. Voorbeelden hiervan zijn nationale en regionale kranten, maar ook televisiebeelden en documentaires.

In de eerste fase van het verwerkingsproces worden mensen gestimuleerd om hun naasten te helpen. Dat bleek in Ica onder andere uit de volgende uitspraak: “Toen ik mijn familie voor het eerst weer zag na de aardbeving voelde ik kracht door me heengaan. Ik wilde gelijk helpen waar nodig.”⁴⁴ Dit is niet alleen positief omdat er in deze fase nog levens kunnen worden gered, het is tegelijkertijd een overlevingsstrategie. Het helpen van anderen geeft namelijk de mogelijkheid om de eigen situatie te kunnen relativeren. De volgende fase wordt gekenmerkt door een groeiend gevoel van solidariteit en *cariño* onder de mensen die een gezamenlijke gebeurtenis hebben meegemaakt: “Wij stonden als gezin al dicht bij elkaar, maar nu was het gevoel van verbondenheid groter geworden. We hebben gezien dat we niet alleen zijn, dat we

---

⁴⁴ interview met Marlene (lerares van de school José Matías Manzanilla), 3 maart 2009

gezelschap hebben van elkaar. We zijn meer solidair ten opzichte van elkaar.”⁴⁵ Gedurende deze fase wordt duidelijk dat de Iqueños in staat zijn om een positief gevolg toe te kennen aan een negatieve gebeurtenis. Ook dit kan worden gezien als een overlevingsstrategie, want door de situatie positiever te schetsen dan hij daadwerkelijk is kan de herinnering aan een pijnlijke ervaring worden verzacht.

In de derde fase maken deze gevoelens van genegenheid echter plaats voor negatieve gedachten. Teleurstelling, woede en haat zijn tekenend voor de *disillusionment phase*. Doordat de gebeurtenis geen aandacht meer heeft in de media, voelen mensen zich aan hun lot overgelaten. Omdat ook de beloften die de regering had gemaakt nog steeds niet tot uiting waren gekomen, was dit gevoel in Ica sterk aanwezig. Tijdens de informele gesprekken met Teshy bleek dat veel Iqueños de schuld van de langzame hulpverlening bij de overheid leggen. Artikelen die kranten schreven over de slechte situatie werden dan ook volledig ter harte genomen, wat bepalend was voor vervelende gedachten en herinneringen aan de aardbeving. Doordat er een zwarte wolk over de levens van de mensen lijkt te hangen, zijn zij in deze fase nog niet in staat om te beginnen met de wederopbouw. Het verwerkingsproces stagneert doordat veel mensen nog geen gelegenheid hebben gekregen om hun dagelijks leven weer op te pakken, maar nog steeds moeten leven met de zichtbare gevolgen van de aardbeving.

Een opvallende waarneming is dat er tijdens deze fase een duidelijk onderscheid is op te merken tussen direct betrokkenen en omstanders, wat betreft hun herinneringen aan de aardbeving en de mate waarop die dag het heden nog beïnvloedt. Voor mensen die de aardbeving wel hebben meegemaakt, maar hier geen directe gevolgen van hebben ondervonden, is het voornaamste dat hen is bijgebleven de schrik van het moment. Het heeft voor hen geen invloed op het dagelijks leven, waardoor omstanders een andere herinnering hebben aan de gebeurtenis en zodoende sneller door het verwerkingsproces heen kunnen. De mensen die niet zo gemakkelijk verder kunnen, bijvoorbeeld doordat zij hun huis zijn verloren, of hun werk, of misschien zelfs een familielid, ondervinden meer problemen tijdens het verwerkingsproces van de traumatische ervaring. Uit de vele gesprekken met stadsbewoners is namelijk gebleken dat een groot deel van de Iqueños nog niet in de *reconstruction phase* is aanbeland, en zodoende nog niet goed aan de wederopbouw kan beginnen. De fases duren bij hen langer omdat bepaalde sociale en politieke factoren vooruitgang tegenhouden.

Dit geeft niet alleen aan waarom er op straat nog zoveel tekenen van de aardbeving aanwezig zijn, het is tegelijkertijd een verklaring voor het feit dat de mensen het nog geen goed idee vinden om een monument te plaatsen ter nagedachtenis aan de slachtoffers van de aardbeving. Voordat er aan dergelijke symboliek wordt begonnen, moeten er eerst meer concrete zaken geregeld worden voor mensen die de gevolgen van de aardbeving nog dagelijks

---

⁴⁵ interview met Maria del Carmen Mayaute Pun, 2 maart 2009

ondervinden. Echter, omdat dat de sociaal-economische situatie van veel getroffen Iqueños laag is, lijkt het alsof de gebeurtenis voor hen niet meer dan een tragische gebeurtenis is, die kan worden opgestapeld op de grote hoop van andere rottigheden. Bovendien weten de mensen dat hun stad zich bevindt in een risicozone voor aardbevingen. Hierdoor kunnen zij er waarschijnlijk op een meer relativerende manier naar kijken dan wij dat in Nederland zouden kunnen.

Alhoewel het leven na de aardbeving er voor veel Iqueños niet gemakkelijker op is geworden, hebben de meeste mensen toch een positief beeld van de toekomst. De negatieve ervaring die de mensen gezamenlijk hebben meegemaakt, heeft het gevoel van *cariño* vergroot. Zoals ik al eerder opmerkte is dit gevoel langzamerhand weer aan het afnemen, maar er is toch een blijvend gevolg. Mensen hebben namelijk geleerd het leven meer te waarderen, nu ze hebben ervaren dat het in één klap afgelopen kan zijn. De wereld stond even op zijn kop, maar Ica is niet bij de pakken neer gaan zitten. Het zal nog even duren voordat iedere bewoner vol goede moed aan de wederopbouw kan gaan beginnen, maar de hoop is er. Mensen durven meer na te denken over hun toekomst en creëren bovendien sneller kleine persoonlijke projecten, zoals het beginnen van een winkeltje of de aanleg van een tuin. Niet alleen heeft het leven op persoonlijk niveau meer betekenis gekregen, ook voor de stad als geheel staat er een betere toekomst te wachten. De kinderen denken dat er meer groen zal komen, de politie wil een groter politiekorps introduceren, er is volgens veel mensen goede hoop op meer banen en ook zullen de sociale voorzieningen beter worden. Naast dit alles hopen de mensen dat Ica in de toekomst weer meer toeristen zal trekken. Met andere woorden, het lijkt erop dat meneer Ríos Rodríguez gelijk had met zijn vergelijking.

“De mensen in Ica zijn net als de huarango. Sterk als de huarango. Wat hen ook overkomt, de mensen vervolgen hun leven, werken door, leren door. Welke vorm van ellende, welke nare situatie dan ook, zij zijn voorbereid!” - José Santiago Ríos Rodríguez

BIBLIOGRAFIE

- Andrews, Molly; Sclater, Shelley Day; Squire, Corinne & Treacher, Amal
2004 *The uses of narrative: explorations in sociology, psychology, and cultural studies*. New Brunswick [etc.]: Transaction
- BenEzer, Gadi
1999 'TraumaSignals in Life Stories.' In: Rogers, Leydesdorff & Dawson, 2004: 29-44
- Berliner, David
2005 'The Abuses of Memory: Reflections on the Memory Boom in Anthropology.' *Anthropological Quarterly*, 78 (1):197-211
- Boeije, Hennie
2006 *Analyseren in Kwalitatief Onderzoek*. Amsterdam: Boomonderwijs
- Bossak, Barbara
2004 'Monuments and Social Memory in Gdansk.' In: Jerman, Hautaniemi & MacDonald, 2006: 63-76.
- Centre for Humanitarian Psychology (Claire Colliard)
2008 'Trauma, Psychology and Disaster', Sport in Post-Disaster Intervention Conference. 1-7 november 2008, Rheinsberg
- Eyre, Anne
2003 'Telling the Story.' *Adults Learning*, 14 (10): 9-11
- Folkman, S. & Lazarus, R. S.
1980 'An analysis of coping in a middle-aged community sample.' *Journal of Health and Social Behavior*, 21: 219-239
- Hinchman, Lewis & Hinchman, Sandra
1997 *Memory, Identity, Community. The Idea of Narrative in the Human Sciences*. Albany: State University of New York Press
- Hodgkinson, Peter E. & Stewart, Michael
1998 *Coping with Catastrophe. A handbook of post-disaster psychosocial aftercare*. Londen & New York: Routledge

Hoffman, Susanna M. & Oliver-Smith, Anthony

2002 *Catastrophe & Culture: The Anthropology of Disaster*. Santa Fe: School of American Research Press

Jerman, Helena; Hautaniemi, Petri & MacDonald, Sharon

2006 *Anthropological Yearbook of European Cultures. Anthropological Perspectives on Social Memory*.
Berlijn: Lit Verlag

Kaul, Rachel E. & Welzant, Victor

2005 'Disaster Mental Health: A Discussion of Best Practices as Applied After the Pentagon Attack.' In:
Robert, 2005: 200-220

King, Nicola

2000 *Memory, narrative, identity: remembering the self*. Edinburgh: Edinburgh U.P.

Robben, Ton

2005 *Political Violence and Trauma in Argentina*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press

2007 *Collegereeks Culture, Violence, Trauma & Reconciliation* (12 september – 8 november 2007)

Roberts, Albert R.

2005 *Crisis Intervention Handbook: Assesment, Treatment, and Research*. New York: Oxford University
Press

Rogers, Kim Lacy; Leydesdorff, Selma & Dawson, Graham

2004 *Trauma: life stories of survivors*. New Brunswick, N.J. [etc.]: Transaction

Shexnayder, C. F.

2007 'Cleanup and Reconstruction From Peru Quake May take Years.' *ENR: engineering news-record*
259: 12-13

Vinitzky-Seroussi, Vered

2001 'Commemorating Narratives of Violence: The Yitzhak Rabin Memorial Day in Israeli Schools.'
Qualitative Sociology 24(2): 245-268

Walsh, David

2007 'Hundreds dead in massive earthquake in Peru.', via
<http://www.wsws.org/articles/2007/aug2007/peru-a18.shtml> (bezocht op 13 december 2008)

Williams, Gareth

1997 'The Genesis of Chronic Illness: Narrative Reconstruction.' In: Hinchman & Hinchman: 185-212

BIJLAGE I | PERSOONLIJKE REFLECTIE

Na het academische gedeelte van mijn scriptie is het dan nu eindelijk tijd om mijn persoonlijke ervaringen als onderzoekster in de Peruaanse stad Ica neer te schrijven! Zoals misschien wel blijkt uit deze eerste zin, heb ik een fantastische ervaring gehad die ook nog eens superleerzaam was. Ik heb mogen genieten van de hartelijkheid van de Peruanen, ik heb voldoende tijd gehad om te gaan houden van een stad die in eerste instantie toch echt als 'lelijk' moet worden omschreven, en ik ben erachter gekomen dat het leven als antropoloog in het veld ontzettend gaaf is!

Het was natuurlijk mijn eerste echte onderzoek in het veld, waardoor ik me wel kon voorbereiden maar toch niet echt wist wat ik moest verwachten. Van tevoren was ik dan ook best zenuwachtig. Zou ik de juiste mensen wel tegenkomen, en als ik deze had ontmoet, zou ik dan in staat zijn om een goed interview af te nemen en de resultaten te verkrijgen waar ik naar op zoek was? Ik heb me voor niets zorgen gemaakt en nog steeds verbaas ik me over hoe groot de rol van 'toeval' is geweest bij het bepalen van mijn onderzoekspopulatie. Als ik door de talenschool niet in dit gastgezin was geplaatst en als ik niet deze lerares had toegewezen gekregen, dan had ik heel andere mensen ontmoet en was mijn onderzoekstijd ongetwijfeld heel anders verlopen. Gelukkig kan ik alleen maar zeggen dat ik het 'toeval' eeuwig dankbaar mag zijn. Door de mensen die ik heb ontmoet heb ik mijn onderzoekstijd in Ica tot een groot succes kunnen maken.

Naast het feit dat ik al snel de juiste mensen had gevonden, was ook het sociale leven dat ik in Ica leidde erg actief en interessant. Bijna elke middag was ik wel ergens buitenshuis te vinden, soms in de stad zelf en soms in de omgeving. Een bijkomend probleem hiervan was wel dat ik het moeilijk vond om tijd te besteden aan de uitwerking van mijn interviews. Terwijl ik altijd uitzag naar de ontmoetingen met nieuwe mensen en de afspraken die ik had gemaakt, liep ik vast tijdens de uitwerking van mijn onderzoeksmateriaal. Met grote tegenzin heb ik urenlang achter mijn laptop gepend, waarbij gezegd moet worden dat lánɡ niet al die uren productief waren voor mijn onderzoek. Met andere woorden, ik heb het belang van data-analyse in het veld flink onderschat. Voor een volgend veldwerk, iets waarvan ik zeker weet dat het ooit gaat gebeuren, wil ik me dan ook voornemen om meer discipline op te brengen voor het uitwerken van data. Tijdens het schrijven van mijn scriptie zal ik hier veel baat bij hebben! Nu merkte ik soms dat ik de informatie wel ergens in mijn bezit had, maar er moest vaak een lange zoektocht aan te pas komen wilde ik juist die ene uitspraak terugvinden.

Alhoewel de data-analyse dus niet altijd vlotte, verliepen de meeste van mijn interviews gelukkig soepel en niet geforceerd. Ik maakte notities terwijl ik luisterde, en ook lette ik op de lichaamstaal van mijn informanten. Doordat ik drie weken taalles heb gevolgd in de noordelijke

stad Trujillo was mijn basis van het Spaans erg goed toen ik in Ica aankwam. Het lukte me mede daarom goed om een vertrouwensband te scheppen met mijn informanten, waardoor het naast informatief vaak ook erg leuk was om op pad te gaan. Het werken in een totaal andere omgeving waar mensen een andere taal spraken is me dan ook erg goed bevallen.

Wat ik wel heb opgemerkt is dat ik als onderzoeker erg onervaren was. Naast dat ik me hierdoor niet goed heb kunnen voorbereiden, heeft het ook geleid tot gaten in de onderzoeksdata. Tijdens het schrijfproces miste ik namelijk hier en daar informatie, die in Ica eigenlijk voor het oprapen had gelegen. Omdat ik tijdens het onderzoek nog niet goed wist hoe mijn scriptie eruit zou komen te zien, was het soms moeilijk om te bepalen wat wel en wat niet relevant zou zijn. Verder was ik natuurlijk maar een relatief korte termijn aanwezig in het veld, waardoor ik geen 'veranderende narratieven' heb kunnen ontdekken. Dat zou erg interessant zijn geweest, maar het veldwerk was slechts een momentopname van de manier waarop een persoon zich nú de aardbeving herinnert en een plaats geeft in zijn leven van nú. Over het geheel gezien kan ik echter stellen dat ik in Ica hele mooie momenten beleefd heb die ik me voor altijd zal blijven herinneren. Tijdens deze drie maanden van mijn leven heb ik talrijke herinneringen kunnen maken, die ik bij terugkomst in Nederland heb kunnen vertalen naar mooie ervaringsverhalen. Ik heb van mijn onderzoek veel geleerd en dat neem ik zeker mee voor de toekomst. Helaas in mijn tijd in Ica voorbij, maar ik ben dankbaar voor elke minuut!

Samen met de verkoper van verse mango-sap in het centrum van Ica.

BIJLAGE 2 | RESUMEN EN ESPAÑOL

Memorias del terremoto de 15 de agosto 2007: Un estudio sobre las narrativas & el significado, el recuerdo y el procesamiento de los implicados en Ica

El día miércoles, 15 de agosto 2007, ocurrió un terremoto en Perú con una fuerza de 7,9 en la escala de Richter. Los Iqueños sufrieron la angustia que produjo este terremoto, que destruyó prácticamente toda la ciudad. Hoy en día – después de más de un año y medio – aún muchas familias están sin casa, ya que la reconstrucción, si bien a comenzado, avanza muy lentamente. En ese momento, la gente está al comienzo de la formación de la memoria de aquel negro episodio. Cada persona recuerda su experiencia a su manera, y la contatenación de estas experiencias se acomoda a los antecedentes sociales y económicos de la persona que recuerda.

Esta investigación fue realizada a lo largo de tres meses durante los que se realizó el trabajo de terreno en la ciudad de Ica. El tema central de la investigación trata de cómo la gente da significación a sus experiencias y los efectos sociales que trajo el terremoto. La asimilación psicológica de las experiencias traumáticas se realiza en cuatro fases consecutivas: la fase heroica, la fase de la luna de miel, la fase de la decepción y la de la reconstrucción. Una manera de dar significación a una experiencia traumática, es hablar sobre los acontecimientos lo que toma además la forma de una narrativa. Utilizando la estrategia de la narrativa, he descubierto la importancia de los recuerdos en el procesamiento y asimilación psicológica de las experiencias. No solamente se trata de los recuerdos personales, pero también de los recuerdos colectivos que la gente de Ica está construyendo. El ‘modelo de la narrativa’ está lleno de las experiencias personales, pero al mismo tiempo la gente utiliza algunos elementos en su ambiente social para organizar y dar más cuerpo a sus recuerdos. Esos aspectos, por ejemplo los periódicos, ciertas películas documentales, y también las narraciones de los amigos y de la familia, todos estos elementos tienen su influencia durante la construcción del recuerdo colectivo.

Durante esta investigación en Ica, me llamó la atención la fortaleza y la perseverancia de la gente de Ica. El procesamiento de las experiencias traumáticas no es fácil, pero la gente avanza poco a poco. El gobierno todavía no ha reparado todas las casas. Por eso, mucha gente no puede seguir avanzando en el proceso de recuperar la normalidad en su vida cotidiana. Es difícil pensar en el futuro, cuando presente es aún bastante problemático. Sin embargo, los Iqueños han descubierto algunos instrumentos sociales que pueden ayudar a procesar los recuerdos del terremoto. Un ejemplo es el aumento del cariño en los días después del terremoto. También, el sentimiento de poder ayudar a los prójimos que ha nacido de la experiencia. Esta es una estrategia de sobrevivencia, la gente puede al mismo tiempo que ayuda a otros relativizar sus problemas propios.

De esta manera muchos Iqueños han vivido el periodo de después del 15 de agosto, como un periodo con mucho cariño. En la actualidad, sin embargo este sentimiento ha cambiado y la gente se enfrenta con más dificultades. Con relativamente poco apoyo del gobierno, luego que las ONGs partieron de la ciudad, llegan a la conclusión de que la vida no avanza mucho. La gente está desilusionada y percibe muchos obstáculos durante la reconstrucción de sus vidas. Por supuesto, hay diferencias; las personas que han vivido las consecuencias el terremoto de cerca, y las personas que las han vivido desde una cierta distancia. Por estas última, el terremoto no trajo muchos problemas en la vida personal, por lo tanto pueden avanzar en el procesamiento de la experiencia relativamente más rápido que los otros a quienes el terremoto dejó sin vivienda, sin trabajo, o sin uno o más miembros de la familia. Las personas que sí viven cotidianamente con las consecuencias del terremoto, hablan del terremoto como un acontecimiento trágico, sin embargo. Esto es notorio, porque estas mismas personas tienden a amontonar estos problemas sobre los otros sucesos negativos en sus vidas. Esta manera de incorporar el terremoto a la vida cotidiana nos ayuda a comprender como la mayoría de los Iqueños no piensa en la posibilidad de erigir un monumento en memoria de las víctimas del terremoto. Esto demuestra que es importante primero arreglar las vidas personales, antes de poder transformar ese recuerdo a historia.

Sobresale por esto mismo que la gente de Ica tenga una idea muy positiva del futuro. Al lado de una perspectiva personal, la gente piensa también que la ciudad en su totalidad va cambiar dentro de cinco años. Un mejoramiento en la salud pública, un descenso de la delincuencia, más protección de la municipalidad y proyectos personales atrevidos para el futuro. Felizmente, la gente tiene esperanza, porque eso es lo más importante para poder avanzar en la vida. Entonces, la comparación de la gente de Ica con un huarango, que un Iqueño me ha contado, es muy al punto.

« En Ica hay un árbol que se llama huarango. Ese huarango, cuando no hay agua, crece crece crece y vive. Hay un huarango que tiene más que mil años. Entonces, que quiero decirte con eso ? La gente de Ica es como el huarango. Fuerte como el huarango. Pase lo que pase seguir al vivirle, seguir a trabajando. Que todos trabajamos, que todos eduquemos. Entonces, cualquier desgracia, cualquier situación, cualquier riego que se presente, ocasionado, por la naturaleza, la gente esta preparado. »⁴⁶

---

⁴⁶ Entrevista con un hombre en Ica, 8 de abril 2009